

Držba v socialistickém občanském právu

VERA ČÍZKOVSKÁ

Československá právní teorie a praxe se v posledních letech zabývala problematikou držby. Hledalo se právní řešení pro neuspořádané vztahy ohledně věci (zvláště nemovitých), které vznikly dlouhotrvající faktickou držbou nebo situace, kdy držitel nemůže dostatečným způsobem prokázat právní titul k držené věci.

Studie si z tohoto hlediska klade dvojí cíl:

- podat přehled, jakým způsobem jsou obdobné situace řešeny v jiných socialistických občanských zákonících;
- na základě rozboru československé právní úpravy učinit závěry *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Analýza úpravy držby v jiných evropských socialistických právních řádech se omezila na ty, kde již existuje kodifikace socialistického občanského práva.

Na prvním místě jsou pak analyzovány ty úpravy, které obsahují podrobnou úpravu držby jakožto samostatného institutu (občanský zákoník PLR a MLR).

Úpravě československé je záměrně věnována až poslední třetí část, a to jednak proto, že je těžištěm studie, jednak proto, že toto zařazení umožní ucelený pohled na zkoumanou problematiku.

II. PŘEHLED ÚPRAVY DRŽBY VE VYBRANÝCH SOCIALISTICKÝCH OBČANSKÝCH ZÁKONÍCÍCH

A. Držba v polském občanském právu

V polské právní teorii je držba většinou považována za *faktický stav* ovládání určité věci kvalifikovaným způsobem, totiž způsobem, který odpovídá podstatě příslušného subjektivního práva, jež v sobě zahrnuje oprávnění mít věc ve své moci, fakticky ji ovládat.¹⁾ Jinými slovy podle

¹⁾ Viz k tomu S. Grzybowski; Prawo cywilne. Zarys prawa rzeczowego. PWN, Varšava 1976, str. 210 a násl. Vyskytuje se však i názor, že držba je speciálním případem věcného práva. K tomu viz např. A. Stelmachowski: Istota i funkcja posiadanie. Varšava 1958, str. 41 a násl.

převládajícího názoru polské právní teorie skutečnost, že objektivní právo spojuje s údržbou určité právní následky, *nečiní z ní subjektivní právo*.

Držba určité věci se může opírat o subjektivní právo, zahrnující ve svém oprávnění věc držet (právo vlastnické, zástavní, užívání, nájem, výpůjčka apod.) a jejím subjektem je pak subjekt takového práva, nebo držitel věci může být z nejrůznějších důvodů osoba rozdílná od subjektu práva, opravňujícího k držbě. Držba jakožto faktický stav ovládnání určité věci tedy zdaleka ještě neznamená, že držiteli přísluší i oprávnění věc držet. Skutečným držitelem nemusí být a také v řadě případů není ten, komu právo přiznává oprávnění věc držet a naopak je jím často ten, kdo k držbě nemá žádný právní titul.

Jak již bylo řečeno, v polském pojetí držba jakožto stav faktický nespočívá tedy v jakémkoli faktickém ovládnání určité věci, ale pouze takovém, který odpovídá podstatě příslušného subjektivního práva, zahrnujícího v sobě i oprávnění věc držet.

Existence držby tedy předpokládá u držitele současnou existenci dvou prvků:

- „corpus“, tj. samotné faktické ovládnání určité věci určitou osobou;
- „animus“, tj. vůli chovat se k držené věci stejným způsobem, jako se k ní chová buď vlastník — tzv. animus rem sibi habendi, animus ius sibi habendi, nebo osoba mající jiné subjektivní právo, zahrnující v sobě oprávnění věc držet.²⁾

Polský občanský zákoník rozeznává tři druhy faktického ovládnání věci:

- tzv. *samostatná* (nezávislá) *držba* (posiadanie samoistne), která ve smyslu čl. 336 znamená, že držitel se chová k věci stejně jako kdyby byl jejím vlastníkem. Přitom je zcela bez právního významu skutečnost, zda držitel je či není vlastníkem věci a zda o této skutečnosti ví. Samostatný držitel může věc odevzdat třetí osobě do tzv. závislé držby, aniž by ztratil svou nezávislou držbu (čl. 334);
- *závislá* (nesamostatná) *držba* (posiadanie zalozne). Závislým držitelem ve smyslu čl. 336 je ten, kdo určitou věc fakticky ovládá na základě právního titulu — subjektivního práva, které svému nositeli poskytuje mj. vymezené faktické panství nad cizí věcí, s výjimkou práva vlastnického. Tímto právním titulem je např. právo zástavní, nájem, užívání, výpůjčka apod. Sem patří i tzv. držba služebnosti, tj. případ, kdy někdo fakticky užívá cizí nemovitost způsobem, odpovídajícím obsahu služebnosti (čl. 352 k. c.). Předmětem jakékoli držby, tj. samostatné nebo závislé může být pouze věc. Vyplyvá to z ustanovení čl. 213 a 352 k. c.;
- *detence* (dzierzenie), která podle čl. 338 spočívá na faktickém ovládnání věci cizí „pro někoho jiného“. Zatímco *držitel* se chová k určité věci jako k vlastní nebo jako subjekt odpovídajícího práva, s nímž se pojí ovládnání cizí věci ve stanoveném rozsahu, tj. projevuje animus rem sibi habendi, nebo též ius sibi habendi, *detentor* se chová k věci tak, že projevuje animus detendi pro alieno, tj. chová se k ní jako k cizí, drží věc pro ně-

²⁾ Viz k tomu S. Grzybowski, cit. dílo, str. 211.

koho jiného — pro jejího držitele. Detentorem je např. schovatel, dopravce, posel, smluvní zástupce, spravující cizí majetek apod.

S detencí až na výjimky jako např. při nálezu polské platné právo nespojuje zásadně žádné přímé následky ex lege. Právní následky detence, zejména různé závazky detentora vůči držiteli věci, jako např. povinnost o věc řádně pečovat, povinnost ji vrátit včas a řádně, vyplývají nikoli přímo ze zákona, ale z právního vztahu mezi detentorem a držitelem, tedy ze vztahu závazkového.

Detentor a držitel jsou zásadně dvě různé osoby; pouze výjimečně, při podílovém spoluvlastnictví, dochází k tomu, že spoluvlastník má při držbě společné věci postavení držitele i detentora zároveň.

V polské literatuře je věnována značná pozornost otázce, co zdůvodňuje právní ochranu existujícího faktického stavu, neboli společenskoekonomickým a z nich vyplývajícím právním funkcím držby. V této souvislosti se uvádějí zejména tyto skutečnosti:

Cíl ochrany držby je především v ochraně společenského míru jakožto určitého faktického stavu věcí, který se vytvořil ve společnosti a boj se svémocí. O tom svědčí i dočasný charakter posesorní ochrany.³⁾

Existující faktický stav ovládnání určité věci je nejjednodušším prostředkem pro orientaci ve skutečné situaci právní. Subjekt jakéhokoli věcného práva se totiž navenek, ve vztahu ke všem ostatním, legitimuje zásadně tím, že má ve své moci — držbě, ovládnání — předmět daného právního vztahu. I když zmíněný faktický stav nerozhoduje o existenci subjektivního práva k ovládané věci, nicméně dovoluje usuzovat na existenci určitých právních následků, které právo s držbou určité věci spojuje. Ty se pak později mohou ukázat buď jako shodné, či rozporné se skutečným stavem právním.

A právě tato možnost shody faktického stavu ovládnání určité věci se skutečným stavem právním má za následek, že účastníci v právním styku z tohoto vnějšího seznatelného faktického stavu vycházejí a důvěřují, že je ve shodě se stavem právním (např. kupující důvodně předpokládá, že kupovaná věc, která se nachází v bytě prodávajícího, je jeho majetkem). Tím, že právo přiznává držbě i jakožto pouhému faktickému stavu určité právní následky, zejména mu poskytuje ochranu před svévolnými zásahy a umožňuje ji za stanovených podmínek prostřednictvím vydržení změnit ve stav právní, chrání i dobrou víru třetích osob a právní jistotu v občanskoprávním styku. Tím, že ochrana držby jakožto faktického stavu chrání držitele před svémocnými zásahy i těch, kdož mají k držbě právní titul, čelí zároveň svévolnému zasahování do pokojného stavu bez ingerence státních orgánů.

Požadavek zajištění (zachování) pokojného stavu právo realizuje zákazem svémocného rušení držby bez ohledu na to, je-li držitel v dobré víře či nikoli (čl. 342 k. c.). Za tím účelem přiznává držiteli právo nutné obrany

³⁾ Viz k tomu W. Czachorski: Skutki posiadania i jego ochrona według obowiązującego prawa cywilnego. Nowe Prawo č. 6/1973, str. 74, 75.

k odvrácení svémocného rušení držby (čl. 343 § 1 k. c.). Článek 478 k. p. c. z r. 1964 nepřipouští, aby soud ve sporech o rušení držby zjišťoval, zda žalovaný má k držbě právní titul, ani zda je v dobré víře; čl. 479 pak nepřipouští v těchto sporech ani vzájemnou žalobu. Z citovaných ustanovení tedy vyplývá, že v soudním řízení lze odeprít ochranu subjektivního práva jen proto, že se ho jeho subjekt domohl svémocně.

Každý držitel, bonae i malae fidei, bez ohledu na to, je-li jeho držba v souladu se skutečným stavem právním, má tedy proti tomu, kdo jeho držbu svémocně ruší, právo žádat obnovu předchozího (posledního) pokojného stavu a zdržení se jakýchkoli rušivých zásahů (čl. 344 § 1 k. c.). Jedinou výjimku v tomto směru činí případ, kdy pravomocným rozhodnutím soudu či jiného příslušného orgánu je stanoveno, že držba, která nastala v důsledku porušení držby předchozí, je v souladu s právem (čl. 344 § 1 k. c.).

Poněvadž existující stav faktického ovládání určité věci je, jak již bylo řečeno, nejjednodušším prostředkem pro orientaci ve skutečné situaci právní, spojuje platné právo s jeho existencí tři vyvratitelné právní domněnky. Za prvé domněnku o tom, že kdo věc fakticky ovládá, považuje se za samostatného držitele (čl. 339 k. c.), za druhé domněnku o shodě držby jakožto stavu faktického se stavem právním (čl. 341 k. c.) a konečně domněnku o nepřetržitosti držby (čl. 340 k. c.). Pomocí prvních dvou domněnek usnadňuje ochrana držby jakožto pouhého stavu faktického (třebas jen prozatímně) zároveň i ochranu samotného subjektivního práva určitou věc držet.

Dlouhotrvající držba se může za zákonem stanovených předpokladů změnit ze stavu faktického ve stav právní prostřednictvím *vydržení*. Ekonomickospolečenská funkce vydržení je v literatuře připodobňována k funkci promlčení. Vydržení přispívá k posílení právní jistoty v občanskoprávních vztazích a zároveň působí na nositele subjektivního práva, zejména vlastníka, aby svá oprávnění vykonával včas.⁴⁾

Pro vydržení stanoví polský občanský zákoník tyto podmínky:

- vydržení přichází v úvahu jen u samostatné držby (čl. 172, 174 k. c.);
- samostatná držba věci musí trvat nepřetržitě po zákonem stanovenou dobu, jejíž délka závisí především na tom, jde-li o věc nemovitou nebo movitou a u věci nemovité pak na tom, byl-li držitel v okamžiku nabytí držby v dobré víře či nikoliv.

K nabytí vlastnického jpráva vydržením ohledně věci *nemovité*,⁵⁾ za předpokladu, že držitel byl v okamžiku nabytí držby v dobré víře (pokud se držitel později stal malae fidei, nemá to již na délku vydržecí doby právní relevanci) vyžaduje čl. 172 § 1 k. c. nepřetržitou držbu po dobu 10 let.

4) Viz S. Grzybowski, cit. dílo, str. 80.

5) Nemovitostí ve smyslu polského občanského zákoníku je třeba rozumět buď část zemského povrchu, nebo stavbu pevně spojenou s pozemkem, může-li být v konkrétním případě samostatným předmětem práva. Podle čl. 48 k. c. totiž stavba, až na případy zákonem výslovně stanovené, není samostatnou věcí v právním smyslu, ale pouhou součástí pozemku, na kterém stojí.

Pokud držitel byl v okamžiku nabytí držby *malae fidei*, vyžaduje nepřetržitou držbu po dobu 20 let (čl. 172 § 2 k. c.).

Vydržením však nelze nabýt vlastnické právo k nemovitostem ve státním socialistickém vlastnictví (čl. 177 k. c.).

Změnu faktické držby a v některých případech dokonce i detence zemědělských nemovitostí ve vlastnictví dosavadních držitelů či detentorů, pokud jsou jimi fyzické osoby, nově upravuje zákon o úpravě vlastnictví zemědělských hospodářství,⁶⁾ kterým polský zákonodárce sleduje zvýšení zainteresovanosti individuálně hospodařících rolníků na hektarových výnosech. Tento zákon rozeznává tři skupiny případů změny držby ve vlastnické právo:

Prvním případem je přiznání vlastnického práva dnem účinnosti zákona k zemědělským nemovitostem, které jejich držitelé nabyli tzv. neformální směnou a nikoli notářským aktem.⁷⁾

V teorii se tento případ změny držby ve vlastnictví kvalifikuje jednak jako konvalidace neformální smlouvy, jednak jako případ nabytí vlastnického práva *ex lege*.⁸⁾ Přijetí toho kterého pojetí vede pak zejména k různým závěrům o tom, jaký režim manželského majetku se bude na takto získané nemovitosti vztahovat. Pokud se přiznání vlastnického práva v těchto případech chápe jako nabytí vlastnictví *ex lege*, bude rozhodujícím stav v době účinnosti zákona, tj. zda a v jaké formě existovalo v tomto okamžiku zákonné majetkové společenství manželů. Chápe-li se naproti tomu jako konvalidace neformální smlouvy (a toto stanovisko, jak se uvádí, v teorii převládá), bude záležet majetkový právní režim ohledně takto získaných nemovitostí na stavu, který existoval v době tzv. neformální směny, tj. v době uzavření smlouvy.

Druhým případem změny faktického stavu ve stav právní na základě cit. zákona, je přiznání vlastnického práva dnem účinnosti zákona těm držitelům zemědělských nemovitostí, kteří je drželi jakožto samostatní držitelé v den účinnosti zákona nepřetržitě po dobu pěti let, pokud byli *bonae fidei*, a nejméně deset let, pokud byli *malae fidei*.

Konečně třetím případem změny faktické držby ve vlastnické právo je možnost přiznání faktického práva k zemědělským nemovitostem ve stanovených případech těm, kteří na nich do dne účinnosti zákona hospodařili jakožto nájemníci po dobu pěti let, za předpokladu, že vlastník zemědělské usedlosti na ní osobně neprovozuje zemědělské hospodářství po dobu nejméně pěti let proto, že trvale pracuje v jiném odvětví.

Společným předpokladem změny držby ve vlastnické právo podle cit.

⁶⁾ Viz zákon z 26. října 1971, Dz. U. Nr. 27, poz. 250.

⁷⁾ V literatuře se uvádí, že příčinou těchto neformálních směn byly zejména usnadnění převodu nemovitostí, místní tradice a zvyklosti obyvatelů vesnice. Neformální směna se praktikovala až do vydání zákona o nabytí zemědělských nemovitostí z 13. 7. 1957, Dz. U. Nr. 39, poz. 172. Dnes se za její zdroj uvádí dědění a odhaduje se, že na zemědělské půdě neformálně nabyté pracovalo asi 1 milión hospodářství.

⁸⁾ Viz J. S. P i a t o w s k i: Uregulowanie własności gospodarstw rolnych i zmiany w kodeksie cywilnym. Państwo i prawo, č. 8–9/1971, str. 283 a násl.

zákona je to, že nebude překročena horní hranice rozsahu zemědělských nemovitostí, v jakém je připuštěno individuální vlastnictví podle předpisů o pozemkové reformě.

Naproti tomu předpokladem *vydržení věci movité* je vždy dobrá víra držitele po celou dobu držby (čl. 174 k. c.) a nepřetržitost držby po dobu tří let. Pro *vydržení věci movitých i nemovitých* platí vyvratitelné domněnko samostatné povaze držby (čl. 339 k. c.), o nepřerušnosti držby (čl. 340 k. c.) a fikce o tom, že nemožnost držby pro dočasnou překážku držbu nepřerušuje (čl. 340 k. c.), a že obnovená držba se považuje za držbu nepřerušenou (čl. 345 k. c.).

Podle toho, zda je držba v souladu se stavem právním, tj. opírá se o právní titul či se na právním titulu nezakládá rozlišuje polské právo držbu *oprávněnou* (*posiadanie prawowe*) a *neoprávněnou* (*posiadanie bezprawne*). Oprávněnou držbou je držba na základě práva vlastnického, zástavního, smlouvy nájemní, smlouvy o výpůjčce, užívání cizí věci apod. Toto rozlišování má význam zejména z hlediska možnosti přeměny držby ze stavu faktického ve stav právní vydržením. Vydržení jakožto zdroj nabytí vlastnického práva přichází v úvahu jen v případě držby bez právního důvodu. Oprávněný držitel je dále chráněn po dobu oprávněné držby i proti samotnému vlastníku věci (čl. 222 § 1 k. c.).

Podle způsobu, jakým byla držba nabyta, rozlišuje se na *držbu bezvadnou* (*posiadanie newadliwe, iusta possessio*) a *držbu vadnou* (*posiadanie wadliwe, possessio vitiosa*). Vadnou ve smyslu polského práva je taková držba, která byla získána násilím, tajně, zneužitím důvěry (*vi, clam, precario modo*), nedovoleným způsobem proti vůli dosavadního držitele. V ostatních případech, tj. nebyla-li držba získána nedovoleným způsobem, má povahu držby bezvadné. Toto rozlišování má právní význam ve smyslu čl. 343 a 344 k. c. z hlediska právního postavení původního držitele vůči novému držiteli věci. Vůči tomu, kdo získal držbu nedovoleným způsobem, svévolným porušením držby předchozí, má totiž předchozí držitel právo obnovit původní stav přiměřenou svépomocí (čl. 343 § 2 k. c.) a vůči vadnému držiteli má předchozí držitel právo žádat obnovení původního stavu, nezávisle na tom, je-li v dobré víře, nebo je-li jeho držba v souladu se stavem právním (čl. 344 § 1 k. c.). V teorii se navíc zastává stanovisko, že pouze bezvadná držba může zdůvodnit námitku držitele, že vymáhání vydání předmětu držby je v rozporu se zásadami socialistického soužití.⁹⁾

Konečně se rozlišuje držba v *dobré víře* (*possessio bonae fidei*) a ve *zlé víře* (*possessio malae fidei*) podle toho, zda držitel je či není se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu držená věc po právu náleží.

Toto rozlišování, jak jsme již uvedli, má právní význam jednak z hlediska možnosti vydržení, resp. délky vydržecí lhůty, jednak z hlediska vypořádání vzájemných nároků mezi faktickým držitelem a nositelem subjektivního práva k věci.

Právní postavení samostatného držitele *bonae fidei* je navíc pak

⁹⁾ Viz S. Grzybowski, cit. dílo, str. 216.

dále různé pro období, než se dozví, že proti němu byla podána žaloba na vrácení věci a po tomto okamžiku.

V době, než se o podání žaloby doví, nemá samostatný držitel bonae fidei povinnost poskytnout úhradu za užívání, ani nenese odpovědnost za ztrátu, zničení či opotřebení věci. Stává se vlastníkem všech oddělených plodů a náleží mu i jiné užitky z věci, pokud mu k nim vzniklo v tomto období (čl. 244 § 1 k. c.). Naproti tomu má za tuto dobu nárok na úhradu nutných nákladů, pokud nejsou hrazeny užitky z věci a na úhradu i jiných nákladů za předpokladu, že měly za následek zvětšení hodnoty věci (čl. 226 § 1). Samostatný držitel v dobré víře může si při obnovení původního stavu vzít i předměty, které byly spojeny s drženou věcí do okamžiku, než se dověděl, že proti němu byla podána žaloba na vrácení věci, a to bez ohledu na to, jestli se tyto předměty staly součástí držené věci (čl. 227 § 1).

Od okamžiku, kdy se držitel bonae fidei dozví, že proti němu byla podána žaloba na vrácení věci vzniká mu povinnost poskytnout úhradu za její užívání a odpovídá za její zničení, poškození či opotřebení, pokud k němu došlo jeho zaviněním. Nemá nárok na plody ani užitky věci (čl. 224 § 2 k. c.) a od tohoto okamžiku má vůči žalobci nárok jen na náhradu nutných nákladů (čl. 226 § 1 k. c.). Věci, které držitel od tohoto okamžiku spojil s předmětem držby si může vlastník ponechat a držiteli za ně poskytnout odpovídající náhradu (čl. 227 § 2).

Postavení samostatného držitele malae fidei je obdobné postavení držitele bonae fidei od okamžiku, kdy se dověděl, že proti němu byla podána žaloba na vrácení věci. Navíc musí vlastníku hradit i hodnotu těch plodů a užitků, které sice nezískal, ale při řádné péči a řádném užívání je získat mohl a že odpovídá i za nahodilou ztrátu či poškození věci, ledaže by k tomu došlo i tehdy, kdyby věc byla v držbě oprávněné osoby (čl. 225). Držitel, který nebyl v dobré víře může žádat vždy jen náhradu nutných nákladů na věc vynaložených, a to jen v míře, v jaké by byl vlastník na jeho účet neoprávněně obohacen (čl. 226 § 2).

Úprava vypořádání mezi samostatným držitelem a vlastníkem věci se vztahuje i na držitele nesamostatného, pokud není v ustanoveních upravujících nesamostatnou držbu stanoveno jinak (čl. 230 k. c.) a dále i na vypořádání mezi oprávněným a neoprávněným dědicem (čl. 1029 § 2 k. c.).

V polské právní teorii a soudní praxi není jednotně řešena otázka, zda rušení držby může, kromě posesorní ochrany, vyvolat i odpovědnost rušitele za škodu.

Jedni považují možnost vzniku této odpovědnosti za nepochybnou při rušení jakékoli držby. Argumentují zněním čl. 415 k. c., který mluví o povinnosti nahradit způsobenou škodu, bez ohledu na to, je-li způsobena porušením subjektivního práva či toliko faktických zájmů. Kromě toho se argumentuje i tím, že škodu je třeba nahradit vždy tomu, kdo ji bezprostředně nesl, nebo kdo poslední poškozenou věc užíval.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Viz I. Ignatowicz: Ochrona posiadania, Varšava 1963, str. 161–163; A. Spuznar: Ochrona posiadania a roszczenia odszkodawcze. Państwo i Prawo, č. 4/1964, str. 618–621.

Druzí zastávají názor, že odpovědnost za škodu může založit pouze rušení oprávněné držby, tj. držby, zakládající se na právním titulu, neboť držitel protiprávní nemá právo věc užívat a tudíž ani nárok na kompenzaci za znemožnění užívání.¹¹⁾

B. Držba v maďarském občanském zákoníku

Držbou rozumí maďarský občanský zákoník především určitý *faktický stav*, vzniklý tím, že určitá osoba si přivlastní nebo do své moci jinak získá určitou věc (§ 187 odst. 1 OZ). Vedle bezprostředního držitele považuje za držitele současně i toho, kdo svou věc přenechal do dočasné držby jinému, a pokud jde o zemědělské pozemky stát a socialistickou organizaci, která přenechala pozemek třetí osobě do užívání podle § 150 an. OZ, které je zásadně časově neomezené a bezplatné (§ 187 odst. 2 OZ).

Od držby jakožto určitého faktického stavu právem chráněného a respektovaného, upravené v samostatném oddílu v rámci třetí části o vlastnickém právu, přiznává občanský zákoník oprávnění držet věc vlastníku věci jakožto součást obsahu jeho subjektivního vlastnického práva (§ 98 OZ).

Vlastníkovu oprávnění věc držet je chráněno proti jakýmkoli protiprávním zásahům vlastnickými žalobami vindikační a negatorní, které se nepromlčují (§ 115 odst. 2). Nicméně i při vlastnické ochraně respektuje maďarský zákoník zároveň i *dobrou víru* třetích osob při nabývání věci v případech a za podmínek v zákoně výslovně stanovených, jakož i zájem na *právní jistotě* prostřednictvím institutu vydržení.

Tak vlastník nemá právo žádat vydání věci od toho, kdo ji nabyt v dobré víře v obchodním styku bez ohledu na to, byl-li prodávající vlastníkem, nebo od toho, kdo ji nabyt úplatně mimo obchodní styk od toho, komu ji vlastník svěřil (§ 118 odst. 1, 2 OZ) a konečně od toho, kdo ji nabyt v dobré víře na základě rozhodnutí státního orgánu nebo ve veřejném prodeji (§ 120). Jestliže stavebník byl v dobré víře a vlastník pozemku proti neoprávněné stavbě včas, tj. dokud by obnova původního stavu nezpůsobila stavebníkovi neúměrnou škodu, nezasáhl a zároveň hodnota stavby značně převyšuje hodnotu zastavěného pozemku, nabývá vlastnické právo k zastavěnému pozemku stavebník.¹²⁾

Ten, kdo nabyt peníze nebo cenné papíry znějící na doručitele, stává se jejich vlastníkem i v tom případě, nebyl-li jejich vlastníkem zcizitel (§ 176 OZ).

V případě sporu o vlastnické právo k nemovitosti nebo výrobním pro-

¹¹⁾ Viz T. Dybowski: Odszkodowanie za naruszenie posiadania. Nowe Prawo, č. 1/1973, str. 8–9.

¹²⁾ Podle maďarského občanského zákoníku se totiž stavba nepovažuje, pokud zákon nestanoví jinak, za samostatnou věc v právním smyslu a tudíž za samostatný předmět vlastnického práva, ale za součást pozemku, na němž stojí. Vlastnické právo ke stavbě, až na stanovené výjimky, náleží tudíž vlastníku pozemku (§ 97 OZ).

středkům mezi státem a družstvem či jinými organizacemi nebo mezi státem a občany stanoví maďarský občanský zákoník v zájmu ochrany státního vlastnictví *domněnku o vlastnictví státu* (§ 176 OZ).

Držba jakožto právem respektovaný *faktický stav* je chráněna v rámci *ochrany držby*, zakotvené v § 188 an.

Držba jakožto *určitý faktický stav* ovládání věci se může zakládat buď na *právním titulu*, nebo je *bez právního základu*.

Každá držba je chráněna proti jakémukoli svévolnému rušení, spočívajícímu v jejím protiprávním odnětí či jiném svémocném zasahování s výjimkou případů, kdy zákon dovoluje svémoci použít, a to proti každému (§ 189 odst. 1 OZ), s výjimkou toho, od něhož držitel získal věc do své moci nedovolenou svémocí (§ 188 odst. 2 OZ). Držba, zakládající se na právním titulu je navíc chráněna i proti neoprávněným zásahům toho, od koho ji držitel nabyl (§ 188 odst. 3), tj. i vlastníka věci.

K ochraně držby přiznává zákon držiteli právo odvrátit hrozící zásah přiměřenou svépomocí v míře nezbytné k její ochraně (§ 190 odst. 1 OZ). K opětovnému získání držby již ztracené však zákon připouští použití přiměřené svépomoci jen v případě, že použití jiných prostředků ochrany (stížnosti k místnímu orgánu státní moci či podání žaloby k soudu) by vzhledem ke ztrátě času její ochranu prakticky znemožnilo (§ 190 odst. 2 OZ).

K ochraně držby jakožto faktického stavu je příslušný především odvětvový orgán výkonného výboru vesnické, městské a obvodní rady, který rozhoduje na základě žádosti o obnovu předchozího stavu či o odstranění jiných rušivých zásahů do držby (§ 191 odst. 1 OZ). O stížnosti musí buď sám rozhodnout do 15 dnů od okamžiku, kdy mu došla, jinak je povinen postoupit ji příslušnému soudu (§ 192 odst. 1 OZ). Pokud není zřejmé, že držitel žádající o ochranu k držbě nemá právní titul, nebo že je povinen zásah do své držby trpět, rozhodne tento orgán o povinnosti obnovit poslední pokojný stav, resp. zakáže chování rušící držbu. Zároveň rozhodne i o užitcích, ztrátách a nákladech spojených s rušením držby (§ 191 odst. 2).

Odvětvové orgány výkonných výborů příslušných rad nezkoumají tedy při ochraně držby je-li po právu či nikoli, tj. vycházejí z *posledního faktického pokojného stavu*. Nicméně zákonná preference stavu právního před faktickým se zde projevuje v tom, že ochranu nemohou poskytnout tehdy, je-li držba stěžovatele ve zřejmém rozporu se stavem právním nebo je-li zásah zřejmě povinen trpět, např. proto, že jde o dovolenou svépomoc.

Rozhodnutí odvětvového orgánu výkonného výboru příslušné rady o ochraně držby musí být vykonáno do tří let a nepodléhá přezkoumání ve správním řízení (§ 191 odst. 2). Účastník, který považuje toto rozhodnutí za nesprávné, může žádat jeho změnu žalobou u soudu. Soud pak rozhodne nikoli již na základě posledního pokojného faktického stavu, ale v souladu se stavem právním. Nicméně procesní postavení posledního faktického držitele je i v soudním řízení zvýhodněno, a to právní domněnkou o tom, že má k držbě právní titul (§ 192 odst. 3).

Z uvedeného tedy vyplývá, že maďarský občanský zákoník vychází při ochraně držby z předpokladu, že určitý faktický stav ovládání určité věci

je zásadně v souladu se stavem právní, a proto umožňuje jeho velmi rychlou a neformální ochranu místními orgány státní moci. Jejím účelem je urychlené obnovení původního stavu, aniž by byl řešen stav právní. S výjimkou případu, kdy je zřejmý rozpor faktického stavu se stavem právním. Tím tedy poskytuje ochranu zásadně každému pokojnému stavu ovládní určité věci před svémocnými zásahy třetích osob, i těch, které mají k držbě právní titul. Jejich rozhodnutí mají proto pouze *prozatímní povahu*, mohou být zrušena, resp. změněna rozhodnutím soudu. Soudy naproti tomu vycházejí při rozhodování sporů o rušení držby ne z posledního pokojného stavu faktického, ale ze skutečného stavu právního, tj. poskytují ochranu držiteli, jehož držba se opírá o právní titul. Právní situace posledního faktického držitele je však, jak již bylo řečeno, i v soudním řízení zvýhodněna domněnkou o oprávněnosti jeho držby, čímž je důkazní břemeno přesunuto na rušitele držby.

Právní postavení držitele, jehož držba se nezakládá na právním titulu vůči tomu, kdo má oprávnění věc držet, závisí především na tom, je-li v dobré víře, že mu držba náleží, a v některých případech i na tom, nabytí-li držbu úplatně či bezplatně.

Každý držitel věci bez právního titulu je povinen vydat ji tomu, kdo má k její držbě právní titul (§ 193 odst. 1). V ostatním je držitel bez právního titulu *bonae fidei*¹³⁾ zvýhodněn před držitelem *malae fidei* v těchto směrech:

- v případě, že jedna a táž věc byla prodána nebo darována několika osobám, má právo žádat zápis vlastnického práva do pozemkové knihy ten z kupujících, který ji první převzal v dobré víře do své držby (§ 117 odst. 4);
- pouze ten, kdo nabytí věc v dobré víře (tj. nikoli trestným činem nebo jiným násilným či lstivým jednáním), může k věci nabýt vlastnické právo vydržením za podmínky nepřetržité držby po dobu alespoň deseti let;¹⁴⁾ (§ 121 odst. 1, 2 OZ);
- držitel v dobré víře má vůči tomu, kdo má oprávnění věc držet, právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil s výjimkou běžných udržovacích nákladů a právo vzít si své zařízení a nářadí, pokud je to možné bez narušení podstaty věci (§ 194 odst. 1, odst. 3 OZ). Kromě toho má nárok na úhradu i užitečně vynaložených nákladů v míře, v jaké nejsou kryty užitky, které z věci získal (§ 194 odst. 2 OZ). Naproti tomu držitel *malae fidei* má nárok pouze na úhradu veškerých nutných nákladů (§ 194 odst. 2, § 363 odst. 1 OZ), jakož i na vlastní zařízení a nářadí, a to za stejných podmínek jako držitel *bonae fidei*;

¹³⁾ Taková držba vznikne např. tehdy, nabude-li někdo v dobré víře bezplatně věc mimo obchodní styk (obrat) a zcizitel neměl oprávnění věc zcizit (§ 118 odst. 2 OZ), nebo ji nebyl oprávněn zcizit vzhledem k tomu, že jeho dispoziční právo bylo omezeno buď právní normou, nebo soudním rozhodnutím (§ 114 OZ).

¹⁴⁾ Vydržením však nelze nabýt vlastnické právo k věci, která je ve společenském vlastnictví nebo která se dostala z držby státu nebo družstva protiprávně, s výjimkou věcí, tvořících obvyklý předmět osobního vlastnictví (§ 121 odst. 3 OZ).

- držitel v dobré víře neodpovídá oprávněnému držiteli do doby, dokud nebude podána u odvětvového orgánu výkonného výboru příslušné rady žádost o vrácení věci (§ 195 odst. 2 OZ). Držitel, který se nestal zjevně malae fidei, odpovídá od tohoto okamžiku za užitky a ztráty podle obecných ustanovení o odpovědnosti.¹⁵⁾ Naproti tomu držitel malae fidei má povinnost poskytnout oprávněnému držiteli hodnotu všech příjmů, které po dobu držby nejen skutečně získal, ale i těch, jejichž získání zameškal (§ 195 odst. 3). Nese dále objektivní odpovědnost za veškeré škody (ztráty) na věci, k nimž by nedošlo, kdyby věc byla v držbě osoby oprávněné (§ 195 odst. 3);
- pouze držitel, který získal věc bona fide (tj. nikoli trestným činem, násilným nebo lstivým jednáním), má právo zadržet si věc až do té doby, dokud mu nebudou uhrazeny jeho nároky spojené s držbou (§ 193 odst. 2 OZ).

Právní postavení držitele bez právního titulu, avšak bonae fidei se dále liší podle toho, nabyt-li držbu úplatně či bezplatně. Pokud byla držba nabýta za úplatu, má držitel právo na užitky z věci po dobu, než byla podána žádost na vydání věci u odvětvového orgánu výkonného výboru příslušné rady, na užitky, které držbou získal (§ 195 odst. 1 OZ).

Od držby odlišuje maďarský občanský zákoník tzv. „otvetstvennoje chranenie“,¹⁶⁾ (FELELÖS ÖRZÉS) upravené v § 196 an. OZ. Jím rozumí případ, kdy určitá osoba drží věc nikoli pro sebe, jako je tomu u držby, ale pro jiného držitele, přičemž práva a povinnosti této osoby se nezakládají na zvláštním právním vztahu (např. ze smlouvy schovací, dopravní, nájemní apod.). Otvetstvennyj chranitel je zavázán pečovat o cizí věc na náklad a nebezpečí jejího držitele až do doby, dokud si ji od něho nepřevzme (§ 196 odst. 1) a až na výjimky v zákoně stanovené nesmí cizí věc sám užívat. Touto výjimkou je podle § 192 odst. 2 případ, kdy užívání věci bude nezbytné pro její zachování.

Otvétstvennyj chranitel má vzhledem k držiteli věci tato práva a povinnosti:

- povinnost vydat věc na jeho požádání (§ 196 odst. 1);
- povinnost o ni řádně pečovat a s výjimkou výše uvedeného případu ji neužívat (§ 196 odst. 2);
- povinnost vydat veškeré užitky z věci, které má, a poskytnout náhradu všech užitků již spotřebovaných, příp. těch, jejichž získání zameškal (§ 196 odst. 3);
- v případě, že by užíval věc protiprávně, odpovídá držiteli za veškeré ztráty, které by jinak nevznikly (§ 196 odst. 2);
- právo zadržet věc až do úplné úhrady svých nároků, vyplývajících z otvetstvennoho chranenija;

¹⁵⁾ Podle § 339 odst. 1 OZ je povinen nahradit škodu ten, kdo ji jinému způsobil protiprávním jednáním, pokud neprokáže, že se choval tak, jak to lze v dané situaci očekávat.

¹⁶⁾ Tento pojem je užíván v ruském překladu maďarského občanského zákoníka od T. Révaie, Korvina, Budapešť 1960, str. 56.

- právo věc prodat či spotřebovat, pokud si ji držitel na žádost schovatele ve stanovené lhůtě nevyzvedne a jiné umístění věci by bylo spojeno s nepřiměřenými těžkostmi, nebo by vyžadovalo vynaložení nákladů. To však neplatí, je-li věc ve společenském vlastnictví a odpovědným chránitelem je socialistická organizace (§ 197 odst. 1 OZ). Částka získaná prodejem, nebo odpovídající hodnotě spotřebované věci patří oprávněnému držiteli věci (§ 197 odst. 3 OZ).

C. Držba v sovětském občanském právu.

Sovětské občanské zákonodárství neupravuje držbu jako samostatný právní institut, ale jako oprávnění, tvořící obsah subjektivního vlastnického práva, resp. jako zvláštní právní vztah, odvozený od práva vlastnického.

Plnou právní ochranu poskytuje jen tzv. *držbě zákonné, titulární*, zakládající se na nějakém právním titulu (čl. 29 Základů a čl. 157 GK RSFSR). Držbu jakožto pouhý faktický stav bez právního titulu nechrání, avšak vymáhání věci vlastníkem či titulárním držitelem od držitele nezákonného připouští jen v případech v zákoně výslovně uvedených.

V sovětské teorii se držba chápe jako faktické panství osoby nad věcí, které tím, že mu právo poskytuje ochranu před protiprávními zásahy stává se *subjektivním právem*, oprávněním určitou věc držet.¹⁷⁾

Z hlediska rozsahu ochrany poskytované objektivním právem můžeme tedy v sovětském občanském právu rozlišovat tyto typy držby:

a) *Držba zákonná, titulární* (titularnoje, zakonnoje vladenije), zakládající se na smlouvě, zákonu nebo administrativním aktu, jejímž subjektem je buď vlastník věci, nebo osoba od vlastníka rozdílná, pokud má oprávnění držet věc pro sebe (schovatel, dopravce, nájemce, uživatel).

Zákonná držba se tedy v sovětském právu vyskytuje ve dvojí podobě: jakožto údržba, vyplývající ze subjektivního práva vlastnického — tzv. *samostatná držba*, a držba, která se odvozuje od vlastnického práva, vzniká v důsledku toho, že vlastník sám po určitou dobu neuskutečňuje oprávnění věc držet, ale přenechává je třetí osobě — tzv. *držba odvozená*.

Zákonná držba je chráněna stejně jako vlastnictví (čl. 29 Základů a čl. 151 GK RSFSR). Titulární držba, která má samostatnou povahu (tj. držby vlastníka), je chráněna prostřednictvím vlastnických žalob vindikační a negatorní. Pokud jde o ochranu titulární držby, která má odvozenou povahu, v teorii se zdůrazňuje, že nemá nic společného s tzv. ochranou posesorní, poskytovanou bez ohledu na to, opírá-li se držba o právní titul či nikoli. Vzhledem k tomu, že je poskytována jen držbě, opírající se o právní titul, jest její ochrana zahrnována mezi ochranu petitorní.¹⁸⁾ Ochrana zákonné držby odvozené povahy je poskytována nejen v zájmu titulárního držitele, ale i v zájmu samotného vlastníka věci, dává mu právní jistotu, že přene-

¹⁷⁾ Viz k tomu Kommentarij k GK RSFSR, Moskva 1970, str. 131.

¹⁸⁾ Viz Sovětskoje graždanskoje pravo, pod red. O. S. Joffe a kol., ILU 1971, t. I, str. 355.

chá-li věc do držby třetí osobě, nebude chráněna méně, než kdyby ji držel sám.

Na rozdíl od ochrany zákonné držby samostatné povahy (držby vlastníka), která je vlastnickými žalobami chráněna proti protiprávnímu zásahu kohokoli, zákonná držba odvozené povahy (uživatel, schovatel apod.) je vlastnickými žalobami chráněna proti všem s výjimkou vlastníka věci. Proti vlastníku je titulární držitel chráněn pouze obligační žalobou — žalobou z porušení smlouvy.

Zatímco subjektem oprávněným domáhat se ochrany zákonné držby samostatné povahy je pouze vlastník věci, ochrany zákonné držby odvozené povahy se může dovolávat kromě zákonného držitele i vlastník věci.

b) *Držba nezákonná* (beztitularnoje, nezakonnoje vladenije) je případ faktického ovládání věci nezakládajícího se na právním titulu.

Bylo již řečeno, že sovětské občanské právo poskytuje právní ochranu zásadně jen držbě zákonné, avšak na nezákonném držiteli že lze vymáhat vydání věci jen v případech v zákoně stanovených. Právní postavení nezákonného držitele vůči držiteli zákonnému je především závislé na tom, zda nabytí držbu poctivě — v dobré víře, či nikoli,¹⁹⁾ přičemž rozhodujícím okamžikem pro posouzení charakteru nezákonné držby je psychický stav držitele v okamžiku nabytí držby.

Za *poctivého* držitele (dobrosověstnyj priobretatel) třeba ve smyslu čl. 28 Základů a čl. 152 GK RSFSR považovat jen takového držitele, který v okamžiku nabytí držby nevěděl, a ani nebyl povinen znát, že osoba, od níž držbu nabyt, neměla k jejímu převodu právo. Naproti tomu za *nepoctivého* držitele (nedobrosověstnyj priobretatel) třeba ve smyslu cit. ustanovení považovat takového nezákonného držitele, který v okamžiku nabytí držby věděl nebo musel vědět, že osoba, která na něho držbu převádí, není k tomu oprávněna. Nepoctivý držitel je povinen zákonnému držiteli vrátit vždy nejen drženou věc, ale i užitky a plody věci, které po dobu své nezákonné držby získal nebo při řádném užívání získat mohl.

Právní postavení poctivého nezákonného držitele pak dále závisí na tom, nabytí-li držbu *úplatně* či *bezplatně* a na *povaze* držené věci.

Při *úplatném* nabytí věci může zákonný držitel žádat na nezákonném držiteli *bonae fidei* vydání věci jen tehdy, jestliže ji ztratil, byla mu odcizena, či dostala se z jeho držby jiným způsobem nezávisle na jeho vůli (čl. 28 Základů, čl. 152 GK RSFSR), s výjimkou případu, že majetek byl prodán v řízení, stanoveném k výkonu soudních rozhodnutí (čl. 152 GK RSFSR). Pokud k převodu držby došlo z vůle zákonného držitele, nelze věc vymáhat vindikační žalobou, neboť mu k ní vzniklo vlastnické právo.

¹⁹⁾ Původně se v sovětském právu připouštěla vindikační žaloba proti každému nezákonnému držiteli, bez ohledu na to, jakým způsobem držbu nabyt. Vycházelo se prakticky z presumpce *malae fidei*, neboť se tvrdilo, že pojetí nezákonného držitele *bonae fidei* je buržoazním institutem a socialistické právo že může chránit pouze držbu opírající se o právo. (Podrobnosti viz o tom E. G. A l e x a n j a n: Vindikacionnyj sposob zaščity prava ličnoj sobstvennosti, Problemy gosudarstva i prava, Moskva, č. 12/1976, str. 153 a násl.)

Pokud nezákonný držitel bonae fidei získal držbu *bezplatně* od osoby, která neměla právo ji na něho převést, je zákonný držitel oprávněn vymáhat její vrácení vždy, s výjimkou případů uvedených v čl. 28 Základů a čl. 153 a čl. 154 GK RSFSR.

Prvou výjimku tvoří majetek státu, kolchozů a jiných družstevních a společenských organizací, který může být příslušnou organizací vymáhán od jakéhokoli nezákonného držitele.

Druhou výjimku tvoří peníze a jiné cenné papíry, znějící na doručitele, které naopak nesmějí být na nezákonném držiteli vymáhány nikdy.

Z uvedeného tedy vyplývá, že sovětské občanské zákonodárství dává na jedné straně zákonnému držiteli právo vymáhat svůj majetek od držitele nezákonného v případech výslovně uvedených, na druhé straně omezuje toto jejich právo ve prospěch nezákonného držitele bonae fidei.

Jádro problému pojetí ochrany vlastníka (zákonného držitele) na straně jedné a nezákonného držitele bonae fidei na straně druhé a řešení kolize jejich zájmů je v sovětské teorii spatřováno v odpovědi na otázku, či zájmy potřebují větší, intenzívnější právní ochrany. V této souvislosti se pak vesměs zastává stanovisko, že u zákonného držitele i nezákonného držitele bonae fidei existují stejné důvody k ochraně jejich práv a oprávněných zájmů, že omezení vindikace zákonného držitele vůči nezákonnému držiteli bonae fidei je v souladu se zájmy právní jistoty v občanskoprávním styku i zájmy sovětských občanů na právní jistotě při nabývání věcí mimo socialistický sektor.²⁰⁾ Na druhé straně se však poukazuje na skutečnost, že v případě, kdy vlastník přenechal ze své vůle věc do dočasného užívání či úschovy třetí osobě, která ji protiprávně zcizí, je třeba chránit nezákonného nabyvatele bonae fidei i proti vlastníkově, neboť v opačném případě by byl v podstatně horší právní situaci než vlastník. Vlastník totiž zná toho, komu věc přenechal do dočasné držby a který ji nezákonně zcizil a má tudíž možnost se na něm dožadovat náhrady. Naproti tomu nezákonný nabyvatel bonae fidei většinou nezná toho, od koho věc získal, a tudíž, získal-li ji za úplatu, pak v případě, že by proti němu mohl vlastník podat vindikační žalobu, neměl by se na kom hojit. Proto je třeba mu v těchto případech přiznat vlastnické právo.

V souvislosti s ochranou zákonné držby, zejména vlastnického práva proti nezákonné držbě vyvstává ještě jeden závažný problém. Je vyvolán tím, že podle sovětského práva se vindikační žaloba promlčuje zásadně v objektivní tříleté lhůtě, která počíná běžet ode dne, kdy ji bylo možno podat poprvé (čl. 16 Zásad, čl. 78, 83 GK RSFSR). Na jedné straně soud musí přihlížet k existenci promlčení z úřední povinnosti, na druhé straně sovětské právo nezná institut vydržení. Tato skutečnost pak staví otázku, jaká vzniká právní situace, pokud jde o vztah zákonného a nezákonného

²⁰⁾ Viz např. R. O. Chalfina: Pravo ličnoj sobstvennosti graždan v SSSR. Moskva 1955, str. 172; D. M. Genkin: Pravo sobstvennosti v SSSR. Moskva 1971, str. 204; E. G. Alexanjan: Vindikacionnyj sposob zaščity prava ličnoj sobstvennosti, cit. dílo, str. 153 a násled.

držitele a vztah nezákonného držitele k držené věci, po uplynutí promlčecí lhůty k podání reivindikační žaloby.

Odpověď sovětské teorie i praxe na tuto otázku je především ovlivněna stanoviskem k společenské a právní opodstatněnosti institutu vydržení v sovětském právu, které se v průběhu vývoje měnilo.

Původně bylo k vydržení zastáváno zcela negativní stanovisko se zdůvodněním, že za existence soukromokapitalistického sektoru v období NEPu by se vydržení mohlo stát jedním z nikoli zanedbatelných zdrojů soukromého vlastnictví a jeho prostřednictvím že by se tudíž posilovaly vykořisťovatelské prvky v sovětské ekonomice i právu.

Otázka společenské a právní opodstatněnosti vydržení v sovětském občanském právu pak znovu otevřel B. B. Čerepachin článkem „Priobretenije prava sobstvennosti po davnosti vladenija“, ²¹⁾ ve kterém se staví za jeho znovuzavedení.

Zájem sovětské teorie o institut vydržení vzrostl pak po druhé světové válce, kdy majetek mnoha osob přešel do cizích rukou, přičemž tito držitelé nemohli v naprosté většině případů prokázat právní titul k držbě. Řešení této situace viděla pak řada předních sovětských civilistů (např. O. S. Joffe, D. M. Genkin, A. N. Venediktov, B. B. Čerepachin) v zavedení institutu vydržení.

V současné době se názory sovětské teorie na společenskou a právní opodstatněnost vydržení opět různí a jsou ovlivněny mj. i tím, jak jsou chápány důsledky promlčení.

Autoři, kteří se stavějí za zavedení institutu vydržení, argumentují zejména tím, že vydržení umožňuje odstranit právní nejistotu o právním statu majetku, jehož vlastníku (zákonnému držiteli) již uběhla promlčecí lhůta k podání vindikační žaloby a zároveň že uplynutím promlčecí lhůty nezaniklo vlastníku jen právo na vindikační žalobu, ale současně i samotné vlastnické právo k věci. ²²⁾

Naproti tomu jiní autoři neztotožňují právní ochranu se samotným subjektivním právem, ale přes její vázanost na subjektivní právo ji považují za samostatné oprávnění subjektu občanskoprávního vztahu. Podle jejich názorů uplynutím promlčecí doby k podání vindikační žaloby zaniká tedy vlastníku sice právo na žalobu, avšak nezaniká mu tím i samotné vlastnické právo k věci, která je v nezákonné držbě. ²³⁾

²¹⁾ Viz Gosudarstvo i pravo č. 4/1940.

²²⁾ Viz Ju. K. Tolstoj: Problema obespečenija subjektivnych graždanskich prav. Věstník LU č. 3/1952, str. 126; O. S. Joffe: Sovětskoje graždanskoje pravo. Moskva 1967, str. 353; Graždanskoje pravo, t. I, Moskva 1969, str. 253; A. A. Eroščenko: Ličnaja sobstvennost v graždanskom prave. Moskva 1973, str. 200; Kommentarij k GK RSFSR, Moskva 1970, str. 122.

²³⁾ Viz např. R. O. Chalfina: Pravo ličnoj sovstvennosti graždan v SSSR, cit. dílo, str. 135; B. B. Čerepachin: Spornyje voprosy ponjatija i dejstvija iskovoj davnosti. Sov. gosudarstvo i pravo č. 7/1957, str. 63; E. G. Alexanjan: Vindikacionnyj sposob zaščity prava ličnoj sobstvennosti, cit. dílo, str. 159; Sovětskoje graždanskoje pravo pod red. O. A. Krasovčikova, Moskva 1968, díl I, str. 293; Sovětskoje graždanskoje pravo, pod red. O. S. Joffe a kol., ILU 1971, díl I, str. 221.

Svůj názor, že promlčení nemá vliv na existenci vlastnického práva pak opírají i o platné právo, totiž o znění čl. 89 a 474 GK RSFSR.²⁴⁾

Z této skutečnosti pak je činěn závěr, že stav vyvolaný promlčením vindikační žaloby nelze v socialistickém právu řešit pomocí institutu vydržení, tj. aby se v důsledku uplynutí promlčecí doby změnil stav protiprávní ve stav právní. Je upozorňováno, že vydržení umožňuje přisvojit si výsledky cizí práci — tedy ve své podstatě vede k získání neoprávněného majetkového prospěchu a je tudíž v rozporu se socialistickou morálkou.²⁵⁾ Situaci vzniklou promlčením vindikační žaloby se pak navrhuje řešit takto: je-li předmětem sporu mezi občany peněžitá částka, po promlčení zůstává majetkem dlužníka. Jde-li o věc individuálně určitou, lze její právní situaci řešit na základě čl. 143 GK RSFSR o majetku bez pána. Pokud stát nebude mít o tento majetek v konkrétním případě zájem, zůstane ve faktické moci držitele bez právního důvodu jako nezákonná držba. Vlastnické právo však zůstane vlastníku.²⁶⁾

Závěrem lze tedy shrnout, že sovětská právní úprava neposkytuje plnou právní ochranu jakékoli držbě jakožto určitému faktickému stavu, ale pouze držbě zákonné, titulární. V případech zákonem vysloveně uvedených poskytuje i ochranu nezákonné držbě, byla-li nabyta v dobré víře. Sovětské právo ani právní teorie nerozlišují mezi držbou a detencí, tyto dva různé právní stavy vysvětlují pomocí zákonné držby samostatné povahy a zákonné držby odvozené povahy. Konečně sovětské právo nepřipouští změnu nezákonného faktického stavu držby ve stav právní v důsledku uplynutí času.

D. Držba v občanském zákoníku NDR

Občanský zákoník NDR z 19. června 1975, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1976, *neobsahuje samostatnou úpravu institutu držby*. V teorii se tato skutečnost zdůvodňuje tím, že držba jakožto samostatný institut není považována již za potřebnou, neboť oprávnění držet určitou věc je založeno vždy na konkrétním smluvním nebo zvláštním právním vztahu, z něhož je pak též odvozováno právní postavení držitele.²⁷⁾ Občanský zákoník NDR nezná rovněž abstraktní institut k vyjádření stavu, kdy někdo drží oprávněně věc pro jiného. Obdobně jako sovětské občanské zákonodárství upravuje pojze v § 24 právo držet určitou věc, jakož i právo převést držbu věci

²⁴⁾ Podle čl. 89 odst. 1 dlužník, který splnil svoji povinnost až po uplynutí promlčecí lhůty, není oprávněn žádat splnění zpět, a to ani v případě, že by v okamžiku plnění nevěděl o promlčení. Čl. 474 pak vylučuje právo žádat vrácení plnění, které bylo poskytnuto po uplynutí promlčecí lhůty, není-li splnění promlčené povinnosti zakázáno zákonem.

²⁵⁾ Viz např. E. G. Alexajan: Vindikacionnyj sposob zaščity prava ličnoj sobstvennosti, cit. dílo, str. 159.

²⁶⁾ Viz Sovětskoje graždanskoje pravo, pod red. O. A. Krasavčikova, cit. dílo, str. 295, díl I; E. G. Alexajan, cit. dílo, str. 159.

²⁷⁾ Viz k tomu J. Klinkert: Die Regelung des sozialistischen und des persönlichen Eigentumsrechts im ZGB. Neue Justitz č. 21/75, str. 630 a násl.

na třetí osobu v rámci úpravy obsahu subjektivního vlastnického práva. Pouze *oprávněné držbě*, ať již vlastníka či osoby třetí, poskytuje také plnou právní ochranu (§ 33 obč. zák.).

Z úpravy nabývání vlastnického práva, promlčení, jakož i z úpravy státní dokumentace pozemků však vyplývá, že občanský zákoník počítá i s existencí *neoprávněné držby*. Té neposkytuje plnou právní ochranu; za stanovených předpokladů s ní pouze spojuje určité právní následky v zákoně výslovně stanovené. Jde o tyto případy:

a) Občanský zákoník NDR vychází při úpravě vlastnických vztahů mj. ze zásady, že za socialismu *není důvodu k tomu, aby byla ochrana nabyvatele v dobré víře stavěna výše, než právo vlastnické*.²⁸⁾ Tato zásada je zakotvena v § 27 obč. zák., který stanoví, že vlastnické právo k věci lze nabýt jen od vlastníka nebo od toho, kdo byl k jeho převodu oprávněn. Občanský zákoník však tuto zásadu prolamuje ve dvou případech. Za prvé v § 28 odst. 1 ohledně *věcí zakoupených v maloobchodě, peněz a cenných papírů, znějících na doručitele*. K těmto věcem *získává nabyvatel vlastnické právo* bez ohledu na to, zda byl převodce jejich vlastníkem, resp. byl oprávněn je zcizit. Uvedené výjimku se zdůvodňují na jedné straně zvláštní povahou vztahů mezi maloobchodem a občany, která mj. vyžaduje, aby se občan mohl spolehnout na řádné plnění příslušných smluv. U peněz a cenných papírů znějících na doručitele se pak zdůvodňuje tím, že bez absolutní důvěry v nabytí vlastnického práva nebylo by možno zaručit jejich oběh. Na tyto výjimečné případy, stanovené v zájmu právní jistoty a ochrany dobré víry nabyvatele, se však nemůže odvolávat ten, komu bylo známo, že k prodeji došlo protiprávně.²⁹⁾

Zásadu, že lze nabýt vlastnické právo jen od vlastníka či od osoby oprávněné k převodu vlastnictví prolamuje občanský zákoník NDR v § 413 odst. 2. V zájmu právní jistoty a ochrany toho, kdo důvěřoval ve správnost listiny vydané státním orgánem toto ustanovení prohlašuje, že *obsah dědictvé listiny*³⁰⁾ *platí jako správný* ve prospěch toho, kdo něco nabyl z dědictví od dědice, uvedeného v dědictvé listině, pokud při nabytí věci nevěděl, že dědictvá listina je nesprávná.

b) Za druhé občanský zákoník NDR přiznává i pouhé faktické držbě právní relevanci a ochranu prostřednictvím institutu *vydržení*, zakotvené v § 32 odst. 2. Úprava vydržení vychází z těchto zásad:

— vydržet lze jen věc movitou;³¹⁾

²⁸⁾ Viz k tomu J. Klinkert, cit. článek v Neue Justitz č. 21/75, str. 630 a násl.

²⁹⁾ Viz k tomu též C. Rietz: Die Grundsätze des sozialistischen Zivilrechts und seine eigentumsrechtlicher Regelungen. Der Schöffs č. 8/1975, str. 209–210.

³⁰⁾ Dědictvá listina je ve smyslu § 413 odst. 1 listina o dědictvém právu a velikosti dědictvého podílu určité osoby, kterou na její návrh vydává státní notářství. Občanský zákoník stanoví v § 413 odst. 2 vyvratitelnou právní domněnku o její správnosti.

³¹⁾ Za movité věci třeba podle § 296 odst. 1 obč. zák. NDR vikendové domy a jiné stavby, které slouží rekreaci, využívání volného času nebo jiným podobným potřebám občanů, které jsou postaveny v rámci výkonu smluvně dohodnutého užívacího práva pozemku a které se staly vlastnictvím uživatele.

- předpokladem je nepřetržitá držba věci po dobu 10 let³²⁾ a skutečnost, že držitel byl po celou dobu v dobré víře, tj. nevěděl, že vlastníkem je někdo jiný;
- vydržení je vyloučeno ohledně věcí, které tvoří předmět socialistického vlastnictví, právě tak, jako je vyloučeno promlčení práva na vydání těchto věcí (§ 474 odst. 1 pol. 5 obč. zák.). To je ostatně i nutný důsledek ustanovení § 20 odst. 3 obč. zák., konkretizujícího zásadu nedotknutelnosti a ochrany socialistického vlastnictví mj. tím, že nepřipouští, aby přešly do osobního vlastnictví předměty socialistického vlastnictví, které tvoří základ hospodářské činnosti;
- vydržení je prohlášeno za zvláštní případ nabytí vlastnického práva.

c) Občanský zákoník NDR poskytuje jistou právní ochranu i jen faktické držbě dále tím, že zakotvuje *promlčitelnost žaloby na vydání věci*, s výjimkou věcí v socialistickém vlastnictví, jakož i nároků z práv, zapsaných na pozemcích (§ 479 odst. 1 obč. zák.). Zákonná promlčecí lhůta je desetiletá, může však být na základě písemné dohody sjednána i lhůta kratší (§ 474 odst. 2 obč. zák.).³³⁾

Z citovaného ustanovení tedy vyplývá, že po uplynutí promlčecí lhůty nemůže se vlastník zásadně domáhat vydání své věci proti neoprávněnému držiteli, bez ohledu na to, je-li v dobré či zlé víře. Negativní důsledky pro vlastníka z toho plynoucí mohou však být v případech stanovených v § 472 soudem zmírněny. Jsou-li k tomu vážné důvody, může totiž podle citovaného ustanovení soud poskytnout uplatňovanému nároku právní ochranu i *po promlčení*.

d) Některé případy pouhé faktické držby bez právního titulu, resp. tzv. nedoložené vztahy pomáhá řešit i *právní úprava státní dokumentace pozemků*³⁴⁾. §§ 11 a 12 nařízení o státní dokumentaci pozemků totiž umožňují *vyloučení neznámých vlastníků a jiných neznámých oprávněných* formou vyzývacího řízení, upraveného v §§ 144 a násl. o. s. ř. O vyloučení neznámého vlastníka může žádat ten, kdo užíval pozemek déle než dvacet let jako vlastník za předpokladu, že od posledního zápisu do pozemkových knih, k němuž bylo nutné vyjádření vlastníka, uplynulo dvacet let. O vyloučení neznámého vlastníka rozhoduje soud. Pokud uživatel vlastnické právo neznámého vlastníka úspěšně vyloučil, nabývá vlastnické právo k pozemku dnem jeho zápisu do pozemkových knih. Toto ustanovení, svým dopadem se podobající vydržení, však neplatí ohledně pozemků v socialistickém vlastnictví (viz § 11 odst. 3, § 12 odst. 3 nařízení o státní dokumentaci pozemků).

³²⁾ Občanský zákoník se nezmiňuje výslovně o tom, zda si držitel může do své vydržecí lhůty započíst i lhůtu, po kterou držel věc bona fide jeho předchůdce. Podle názoru teorie je třeba toto započtení připustit, neboť jinak by mohlo docházet k nechtěným důsledkům (viz k tomu J. K l i n k e r t, cit. článek v Neue Justitz č. 21/1975).

³³⁾ Na rozdíl od naší úpravy občanský zákoník NDR spojuje již s marným uplynutím promlčecí doby následky ex lege — totiž že promlčené nároky nelze vymáhat soudně (viz § 473 odst. 1).

³⁴⁾ Viz Grundstücksdokumentationsordnung z 6. 11. 1975.

Právní úprava státní dokumentace pozemků, resp. intabulační princip, zakotvený v občanském zákoníku,³⁵⁾ však navíc účinně pomáhají zabránit vzniku faktických a nedoložených vztahů.

Za tím účelem, aby zápisy vlastnického práva ohledně pozemku byly v souladu se skutečným stavem právním, tj. aby tedy nevznikaly pouhé faktické vztahy či vztahy nedoložené, připouští nařízení o státní dokumentaci pozemků opravy v pozemkových knihách, resp. námitky proti jejich správnosti (§ 13 odst. 1, 2). Nárok na opravu pozemkových knih se nepromlčuje (§ 13 odst. 4).³⁶⁾

Kromě evidence pozemků jsou po poskytnutí užívacího práva příslušnými státními orgány NDR zřizovány zvláštní listy v pozemkových knihách rovněž pro rodinné domky a obytné domy občanů, obytné domy stavebních bytových družstev pracujících a budovy společenských organizací, jestliže tyto stavby budou nebo byly postaveny na všelidových pozemcích. Pro dokumentaci zmíněných staveb platí analogicky předpisy o pozemcích.³⁷⁾

Oprávněné držbě přiznává občanský zákoník *plnou právní ochranu* bez ohledu na to, zakládá-li se na právu vlastnickém či jiném právním titulu (§ 33 odst. 3 obč. zák.). Každý oprávněný držitel má nárok na nerušenou držbu a v případě, že protiprávní zásah bude spočívat v odnětí věci, má právo žádat její *vydání* (§ 33 odst. 2 obč. zák.). Toto právo se však, jak již bylo uvedeno, promlčuje zásadně v desetileté lhůtě. Právo vlastníka žádat vydání věci na neoprávněném držiteli bonae fidei zaniká, pokud tento držitel nabytí vlastnického práva k věci vydržením (§ 32 odst. 2 obč. zák.). V ostatních případech protiprávního rušení držby má vlastník, jakož i každý oprávněný držitel právo domáhat se toho, aby *bylo od rušení upuštěno*, resp. aby následky rušivých zásahů byly odstraněny (§ 328 obč. zák.).

Kromě vydání věci má oprávněný držitel vůči držiteli neoprávněnému i *právo na vydání užiteků*, které po dobu držby získal (§ 33 odst. 2 obč. zák.).

Ostatní vzájemné nároky oprávněného a neoprávněného držitele záleží na tom, byl-li neoprávněný držitel v dobré víře či nikoli, tj. zda věděl nebo musel vědět, že držba je neoprávněná. V literatuře se uvádí, že přísnější odpovědnost má přimět neoprávněného držitele, aby učinil vše pro

³⁵⁾ Intabulační princip je zakotven v §§ 26 odst. 2 a 297 odst. 2 obč. zák., které váží okamžik smluvního nabytí vlastnického práva k budovám a pozemkům zásadně na zápis v pozemkové knize a dále v § 310 odst. 2 obč. zák., který na zápis do pozemkové knihy váže i právní účinky zřeknutí se vlastnického práva k pozemku. Dnem zápisu vzniká k pozemku vlastnické právo státu.

³⁶⁾ Občanský zákoník NDR vychází zásadně ze zásady „superficies solo cedit“. V § 295 odst. 1 prohlašuje, že vlastnictví pozemku obsahuje půdu a s půdou pevně spojené budovy, pokud není stanoveno, že budova je předmětem samostatného vlastnictví, nezávisle na vlastnictví půdy. Na tyto budovy se pak vztahují předpisy o pozemcích.

³⁷⁾ V podrobnosti viz k tomu G. Straub: Die staatliche Grundstücksdokumentation. Neue Justitz č. 14/1976, str. 422–425.

obnovení původního stavu, jakmile se o protiprávnosti své držby dozví.

Tak pouze neoprávněný držitel bonae fidei má právo na náhradu nutných nákladů (§ 33 odst. 2 obč. zák.). Naproti tomu neoprávněný držitel malae fidei je od okamžiku, kdy se dověděl o neoprávněnosti své držby, odpovědný za ztrátu nebo jakékoli poškození věci (§ 357 odst. 3 obč. zák.), a to bez ohledu na zavinění.

Občanský zákoník NDR nezná také ochranu pouhého faktického pokojného stavu držby před svémocnými zásahy třetích osob. Podle § 16 obč. zák. sice nejsou k rozhodování občanskoprávních sporů výlučně příslušné jen soudy, ledaže je požadována konkrétní forma rozhodnutí občanskoprávního sporu, kterou představují soudní usnesení a rozsudky se specifickými právními účinky,³⁸⁾ nicméně místní orgány státní moci rozhodují vždy v souladu s občanským zákoníkem a jinými občanskoprávními předpisy a nikoli v souladu s posledním pokojným faktickým stavem.

*

Z výše provedeného rozboru právní úpravy držby v některých socialistických občanských zákonících můžeme učinit zhruba tyto *závěry*:

1. Na jedné straně je držba upravena a chráněna jako *samostatný institut*, odděleně od práva vlastnického (občanské zákoníky PLR a MLR), na druhé straně je upravena a chráněna v rámci úpravy vlastnického práva jakožto jedno z oprávnění vlastníka, resp. oprávnění toho, na koho je vlastník převedl (občanské zákonodárství SSSR, občanský zákoník NDR).

2. V polském a maďarském občanském zákoníku, kde je držba považována za určitý *kvalifikovaný faktický stav* ovládání věci, kdy *držitel se k věci chová jako k vlastní*, drží ji pro sebe, se vedle držby rozeznává *stav*, kdy někdo drží cizí věc *pro jiného*, tj. chová se k ní jako k cizí.

Naproti tomu sovětské občanské právo a občanské právo NDR, které pojímají držbu jakožto subjektivní právo, tyto případy zahrnují pod tzv. oprávněnou držbu, odvozenou od vlastnického práva.

3. Ve srovnávaných občanských zákonících se rozlišuje držba opírající se o právní titul (zákonná, titulární) a držba bez právního titulu, která se podle právního postavení neoprávněného držitele vůči držiteli oprávněnému rozlišuje na bonae a malae fidei, vadná a bezvadná, příp. úplatně a bezplatně nabytou. V žádném ze srovnávaných občanských zákoníků se však *neztotožňuje držba oprávněná (zákoná, titulární) s držbou v dobré víře*. Naopak z jejich úpravy vyplývá, že *rozlišování držby na bona a mala fide přichází v úvahu jen u držby bez právního titulu*, tedy nezákonné, protiprávní.

4. Polský i maďarský občanský zákoník chrání držbu i jen jakožto pouhý faktický stav ovládání věci zásadně proti jakýmkoli svémocným zásahům, a to bez ohledu na to, je-li v souladu se stavem právním, resp. je-li držitel

³⁸⁾ Viz k tomu J. Klinkert: Úkoly státních orgánů při uplatňování socialistického občanského práva. Neue Justitz č. 22/1976, str. 670–674.

v dobré víře. Nicméně i zde existují jisté rozdíly v úpravě řízení na ochranu držby. V polském právu ji poskytují soudy, přičemž soud ve sporu o rušení držby nemůže zjišťovat skutečný stav právní (tj. může odepřít ochranu subjektivnímu právu jen proto, že se ho jeho subjekt domohl nedovolenou svémocí). Naproti tomu v maďarském právu je ochrana držby poskytována jednak v řízení administrativním před místními orgány státní moci a jednak v řízení soudním. Zatímco v administrativním řízení je poskytována ochrana každému poslednímu pokojnému stavu, pokud není zřejmé, že držitel nemá k držbě právní titul nebo je zásah povinen trpět, v řízení soudním se vychází ze skutečného stavu právního. Soud není rozhodnutím místního orgánu státní moci vázán.

Sovětské právo ani právo NDR naproti tomu neznají samostatnou posesorní ochranu. Držba jakožto subjektivní právo je chráněno stejnými žalobami jako vlastnictví. Vůči vlastníkově je však oprávněný držitel chráněn jen obligační žalobou na porušení smlouvy. Nezákonná držba jakožto pouhý stav faktický není tedy chráněna obecně proti jakýmkoli svémocným zásahům; nicméně jistá právní ochrana je fakticky poskytována i nezákonnému držiteli zejména tím, že v případech zákonem stanovených nemůže na něm vlastník vymáhat vydání věci.

5. Všechny úpravy vycházejí z možnosti paralelní držby vlastníka a toho, na koho vlastník převedl oprávnění věc držet. To se projevuje ve dvou skutečnostech: především k ochraně držby věci třetí osobou je oprávněna nejen tato třetí osoba jakožto bezprostřední, odvozený držitel, ale zároveň i vlastník věci. Za druhé zatímco vlastník se může domáhat vlastnickými žalobami ochrany své držby vůči rušivým zásahům kohokoli, držitel, jemuž oprávnění držby přenechal vlastník, nemůže použít prostředky vlastnické ochrany vůči vlastníkově. Vůči němu je chráněn jen obligační žalobou z porušení smlouvy.

6. Polský a maďarský občanský zákoník, jakož i občanský zákoník NDR připouštějí za podmínek výslovně stanovených přeměnu pouhého *faktického stavu držby, který je v rozporu se stavem právním, ve stav právní prostřednictvím vydržení*.

Nejpodrobnější úpravu vydržení obsahuje polský občanský zákoník, který dokonce ohledně nemovitých věcí připouští vydržení i držby *malae fidei*. Kromě toho je speciálním zákonem upravena změna faktického stavu ve stav právní u zemědělských nemovitostí v souladu se zájmy jejich skutečných uživatelů. Naproti tomu občanský zákoník NDR připouští vydržení jen ohledně věcí movitých, za předpokladu dobré víry držitele. Kromě toho zná i specifický případ změny faktické držby pozemku ve vlastnictví rozhodnutím soudu o vyloučení neznámého vlastníka.

Žádný z uvedených občanských zákoníků nepřipouští vydržení ohledně věcí v socialistickém (v polském právu pouze pak ve státním) vlastnictví.

Sovětské občanské zákonodárství vydržení sice nezná, avšak stanoví promlčitelnost vlastnických žalob zásadně v tříleté promlčecí lhůtě. Na řešení této situace jsou v právní teorii různé názory.

Závěrem lze říci, že v ochraně držby jakožto pouhého faktického stavu

je shodně spatřován prostředek ochrany práv presumovaných v osobě držitele a tudíž zjednodušení a urychlení ochrany týchž práv, která se chrání prostředky petitorní ochrany. Protože v normálním životě jsou věci v převážné většině případů v držbě těch, kdož k tomu mají i odpovídající subjektivní právo, nejde tudíž při ochraně držby jakožto pouhého stavu faktického jen o ochranu pokojného stavu před svémocnými zásahy, ale mnohdy o jediné účinnou ochranu subjektivních práv, na nichž se držba zakládá, zejména v případech, kdy pravidelné řízení by vedlo pro ztrátu času k značnému ztížení či dokonce i zmaření právní ochrany.

III. PROBLEMATIKA DRŽBY V ČESKOSLOVENSKÉM OBČANSKÉM PRÁVU

Občanský zákoník nezná obecný institut držby, tak jako upustil i od jiných abstraktních institutů se zdůvodněním, že z nich „byly zřejmé jen vnější jevové stránky společenských vztahů, nikoli jejich skutečná podstata...“ a že v jejich rámci „není možno odpovídajícím způsobem vyjádřit socialistický obsah společenských vztahů, natož aby při jejich zachování mohly být vytvořeny podmínky pro to, aby právo napomáhalo vývoji.“³⁹⁾

Nezakotvuje výslovně ani oprávnění vlastníka svou věc držet; lze je však vyvodit výkladem a contrario z § 132. Jednotlivé případy, kdy třetí osoba je oprávněna držet věc pro sebe, ačkoli není jejím vlastníkem — tedy případy zákonné držby odvozené, nesamostatné povahy — upravuje prostřednictvím institutů osobního užívání bytů, jiných obytných místností, místností nesloužících k bydlení a pozemků, nájmu, dočasného užívání nemovitosti, půjčky apod. Rovněž tak případy, kdy je někdo oprávněn mít cizí věc u sebe pro jiného neupravuje pomocí společného abstraktního institutu, ale jednotlivými instituty, jejich prostřednictvím se tyto případy v právu realizují, tj. prostřednictvím úschovy, obstarání prodeje věci, opravy a úpravy věci, nákladní přepravy apod.

I když tedy občanský zákoník nerozlišuje mezi případy, kdy někdo drží věc pro sebe, od případů, kdy ji má u sebe pro jiného, rozdíly v jejich právním postavení existují a vyplývají z právní úpravy jednotlivých těchto případů.

Vzhledem k tomu, že občanský zákoník nezná obecný institut držby, nezná ani její obecnou ochranu. Držba věci na základě práva vlastnického je chráněna podle § 132 OZ vlastnickými žalobami reivindikační a negatorní, držba pozemku na základě práva osobního užívání je chráněna žalobou podle § 203 OZ a ostatní případy oprávněné držby věci jsou chráněny proti jakémukoli protiprávnímu zasahování na základě § 4 OZ.⁴⁰⁾ Kromě toho každý, kdo má právo mít určitou věc u sebe, může se v případě protiprávního zásahu do svého práva dovolat ochrany u místního národ-

³⁹⁾ Viz důvodová zpráva, str. 95.

⁴⁰⁾ Shodně viz i R 65/72, str. 232; R 53/73.

ního výboru podle § 5 OZ a žádat, aby zásah do práva předběžně zakázal nebo uložil, aby závadný stav byl odstraněn.

Pokud zásah do jeho práva bezprostředně hrozí, má právo použít i přiměřené svépomoci podle § 6 OZ.

Ten, kdo má právo mít věc u sebe, je chráněn nejen proti svémocným zásahům třetích osob, ale i samotného vlastníka. Jelikož však vlastníkovu oprávnění držet věc tím, že je přenechá třetí osobě nezaniká, nemůže vůči němu oprávněný držitel věci použít ke své ochraně žalobu reivindikační či negatorní, ale pouze obligační žaloby na porušení smlouvy.⁴¹⁾

Naproti tomu vlastník věci jakožto subjekt oprávnění ji držet je nepochybně legitimován domáhat se její ochrany i v případě, je-li v bezprostřední držbě někoho jiného.

Vypořádání ostatních nároků z držby věci bez právního důvodu, zejména vydání užitku a přírůstků věci, jakož i úhrada nákladů na věc vynaložených, bude se řídit analogicky ustanovením § 458 odst. 2 OZ o vypořádání nároků z neoprávněného majetkového prospěchu (viz shodně i R 53/73).

Kromě jednotlivých případů oprávnění držet věc at již pro sebe či pro jiného chrání občanský zákoník ve dvou případech i toho, kdo drží věc pro sebe, ačkoli ji nezískal na základě platného právního titulu. Především je chráněn ten, na koho organizace při poskytování služby převedla vlastnictví k věci, nebo právo užívat věc proti tomu, kdo má k věci právní titul (§ 228). Druhým případem je ochrana toho, kdo něco v dobré víře nabyt od nepravého dědice. Tomuto nabyvateli právo přiznává stejné právní postavení, jako by to nabyt od dědice oprávněného (§ 486 OZ).

Postavení pouhého faktického držitele (někdy bonae fidei, příp. i malae fidei) má pak nepravý dědic (§ 485). Na rozdíl od výše uvedených dvou případů není však chráněn proti skutečnému vlastníku — oprávněnému dědici, a to bez ohledu na to, nabyt-li dědictví v dobré víře či nikoli. Vydání jednotlivých věcí z dědictví se může oprávněný dědic domáhat žalobou na vydání dědictví, jakož i vlastnickou žalobou reivindikační. Zatímco žaloba na vydání dědictví jako celku se oprávněnému dědici promlčuje v tříleté lhůtě, počínající běžet od smrti zůstavitele či od právní moci rozhodnutí, jímž byl prohlášen za mrtvého (§ 105 OZ), reivindikační žaloba se nepromlčuje (§ 100 odst. 2 obč. zák.).⁴²⁾ Vypořádání užitků a nákladů

⁴¹⁾ Obdobně viz i J. Fiala, J. Švestka: Úvaha nad ochranou vlastnického práva se zřetelem k vlastnickým žalobám. Socialistická zákonost č. 2/1971, str. 75 a násl.

⁴²⁾ V teorii, jak známo, není jednota názorů na právní postavení oprávněného dědice po uplynutí tříleté promlčecí lhůty k podání žaloby na vydání dědictví. Podle jednoho názoru po uplynutí této lhůty nelze v zájmu právní jistoty stav, vzniklý potvrzením dědictví nepravému dědici proti jeho vůli zvrátit (viz J. Mikeš: Ochrana oprávněného dědice. Socialistická zákonost č. 6/1970). Podle druhého názoru uplynutí promlčecí lhůty k podání žaloby na vydání dědictví působí pouze zánik nároků, jimiž jsou vybavena relativní práva, tvořící dědictví, nikoli však nárok, jímž je vybaveno vlastnické právo, a tudíž i po promlčení žaloby na vydání dědictví zůstává oprávněnému dědici žaloba reivindikační (viz J. Turek: Právní ochrana oprávněného dědice podle o. z. Právník č. 10/1974).

na dědictví vynaložených pak bude záležet na tom, zda byl nepravý dědic bonae či malae fidei.

Z výše uvedeného rozboru tedy vyplývá, že mimo úpravu občanského zákoníku zůstávají ostatní případy, kdy někdo drží věc pro sebe bez právního titulu, jakož i případy, kdy držitel věci nemůže své právo doložit příslušnými právními prostředky, tj. listinami o smlouvě, potvrzením státního notářství o nabytí dědictví, zápise apod.⁴³⁾

Především vzniká otázka, zda těmto ostatním faktickým stavům držby věci pro sebe, osamostatněným od vlastnictví, má být, vzhledem k morálním principům a právním zásadám naší společnosti, vůbec poskytována ochrana, v kladném případě za jakých podmínek a v jakém rozsahu a konečně zda tuto ochranu lze poskytnout i na základě platné úpravy, či zda je nezbytná její novelizace v tomto směru. Jinými slovy především je třeba si položit otázku, zda je vzhledem k morálním principům a právním zásadám naší společnosti zásadně potřebné a zároveň i společensky opodstatněné chránit na jedné straně každý pokojný stav faktické držby proti svémocnému zásahu kohokoli, tj. i oprávněného, či zda je třeba vždy bezvýhradně preferovat stav právní bez ohledu na to, jakým způsobem jej bylo dosaženo.

Samostatnou problematiku pak svým způsobem tvoří otázka společenskoekonomické a právní opodstatněnosti ochrany těch stavů faktické držby věci, kdy ten, kdo věc drží pro sebe, nemůže doložit právní titul k držbě.

Jak známo, svépomocný způsob ochrany je výjimkou z obecné zásady, že ten, jehož právo je ohroženo či bylo porušeno, může se domoci ochrany jen prostřednictvím státního orgánu, který je k tomu povolán (§ 4 OZ). Přípustnost svépomocné ochrany samotným ohroženým je tudíž třeba vykládat jako každou výjimku z obecného pravidla restriktivně a v souladu se zněním § 6 OZ, připustit ji jen k odvrácení porušení práva, nikoli ke změně původního stavu.⁴⁴⁾ Z tohoto hlediska se nám pak ochrana každého pokojného stavu faktické držby před svémocnými zásahy kohokoli jeví jako prostředek, jehož účelem je zabránit tomu, aby účastníci občansko-právních vztahů neobcházeli monopol státu na poskytování ochrany ohrožených či porušených práv, zakotvených v § 4 OZ.

Jednání nad meze připuštěné svépomoci je tudíž z tohoto hlediska třeba chápat vždy jako nedovolenou svémoc, bez ohledu na to, je-li zasahováním do existujícího stavu právního či faktického.

Z uvedeného plyne tedy závěr, že ochrana každého pokojného stavu držby určité věci nejen není v rozporu s morálními principy a právními

⁴³⁾ K otázce, jak lze prokázat vlastnické právo k věci nemovité odkazují na závěry Nejvyššího soudu, publikované v R 57/65 a R 65/72, totiž že zápis v pozemkové knize nebo evidenci nemovitosti sám o sobě nestačí k doložení vlastnického práva. Je třeba provádět i další důkazy — listinami, spisy, výsledky účastníků a svědků a nelze-li vlastnické právo prokázat jinak, je možno se spokojit s písemným prohlášením podle § 63 odst. 1 NR.

⁴⁴⁾ Shodně viz též J. Hrdlička: Civilní následky nedovolené svépomoci. Právník č. 5/1971, str. 407 a násled.

zásadami naší společnosti, ale naopak, že je nutným důsledkem působení jednoho ze základních principů československého občanského práva, vyjádřeného v §§ 4 a 6 OZ.

Na otázku, zda lze držbu bez právního titulu, jako pouhý stav faktický, chránit i na základě platného občanského zákoníka se názory různí podle toho, jaký výklad je dáván ustanovením §§ 5 a 6 OZ.

Doslovné znění těchto ustanovení nasvědčuje pro výklad, že se vztahují pouze a ochranu práva. Navíc, pokud jde o ochranu poskytovanou na základě § 5, že přichází v úvahu jen při zřejmém zásahu do práva, jímž je porušeno socialistické soužití. Z toho je pak činěn závěr, že držba jakožto pouhý faktický stav nepožívá de lege lata občanskoprávní ochranu. Proti svévolnému rušení mohou ji poskytnout ochranu národní výbory na základě § 19 zák. č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, který prohlašuje za přestupek „jiné nepřístojné chování narušující v menším rozsahu socialistické soužití“.

Podle druhého názoru je třeba § 5 OZ vykládat tak, že porušením socialistického soužití se zde rozumí nejen porušení subjektivního práva stricto sensu, nýbrž jakýkoli zásah do pokojného stavu. Jinými slovy, že na jeho základě může se domáhat ochrany každý faktický držitel věci.⁴⁵⁾

Autoři, rozšiřující působnost § 5 OZ na každý faktický stav držby, vesměs připouštějí pak k jeho ochraně i použití přiměřené svépomoci podle § 6 OZ.

Z důvodů výše uvedených se tedy domnívám, že je v souladu s morálními principy naší společnosti i jejími právními zásadami, aby nebylo připuštěno svémocné domáhání se svých práv nad rámec přípustné svépomoci. Na druhé straně si však myslím, že vzhledem k jasné dikci §§ 5 a 6 lze je těžko aplikovat i na ochranu protiprávní držby jakožto pouhého faktického stavu. Tomuto závěru nasvědčuje i znění důvodové zprávy na str. 96. Domnívám se, že tedy znění §§ 5 a 6 mělo být upraveno tak, aby tato ustanovení byla nade vší pochybnost aplikovatelná nejen na ochranu práv a právních stavů, ale k ochraně jakéhokoli pokojného faktického stavu před svémocnými zásahy, překračující meze dovolené svépomoci.

Druhou otázkou, která se nabízí při úvahách o problematice držby v československém občanském právu, je otázka, zda je společensky i právně opodstatněné chránit dlouhotrvající stav faktické držby či tzv. nedoložený vztah jeho změnou ve stav právní prostřednictvím vydržení.

Požadavek na znovuzavedení vydržení do občanského práva⁴⁶⁾ se zdů-

⁴⁵⁾ Viz k tomu V. K n a p p: Některé otázky ochrany práv v o. z., Právník č. 3/1965, který vztahuje ochranu podle § 5 i na faktického protiprávního držitele malae fidei, a to proto, že kdyby tento držitel ochrany nepožíval, pak by byla proti němu přípustná svépomoc, což, jak vyplývá z § 6, je vyloučeno; J. Hrdlička: Civilní následky nedovolené svépomoci, cit. dílo; J. N i k o d ý m: K problematice § 5 OZ. Bulletin advokacie č. 7–9/1973; Učebnice československého občanského práva, sv. II, Orbis, Praha 1965, str. 9; Československé občanské právo, I, Orbis, Praha 1974, str. 299.

⁴⁶⁾ Institut vydržení zná, jak známo, zákoník mezinárodního obchodu, kde však je vzhledem k jeho věcné působnosti zcela jiná situace.

vodňuje tím, že nedostatek způsobilých důkazních prostředků, prokazujících právní titul k držbě, nelze při neexistenci držby a instituci vydržení v některých případech vůbec překonat a účastníci jsou nuceni v neuspořádaných vztazích nadále zůstat.

Proti stanovisku důvodové zprávy, že vydržení je v rozporu s pravidly socialistického soužití se namítá, že je jedním z koncepčních omylů občanského zákoníku, pokud jde o vydržení, že jej chápal za normální nabývací důvod a nikoli jako možnost poskytnout oprávněnému držiteli ochranu prostřednictvím uspořádání již existujícího faktického stavu.⁴⁷⁾

Při odpovědi na otázku o možnosti, resp. vhodnosti řešit určité specifické situace faktické držby pomocí institutu vydržení třeba mít především na zřeteli základní principy úpravy vlastnických vztahů, zakotvené v ústavě a občanském zákoníku.

Na prvním místě je to zásada *nedotknutelnosti osobního vlastnictví*, zakotvená v čl. 10 ústavy a § 131 OZ a s ní související zásada *nepromlčitelnosti vlastnického práva*, zakotvená v § 100 OZ, a zásada vyjádřená v čl. VII OZ, totiž že se *nikdo nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat*.

Vzhledem k uvedením zásadám třeba vydržení chápat vždy nejen jako možnost poskytnout právní ochranu držiteli bonae fidei, ale zároveň i jako *právní důvod vzniku vlastnického práva* u držitele a současně *právní důvod zániku vlastnického práva* dosavadního vlastníka bez jeho vůle, resp. proti jeho vůli. Kromě toho v případech, že držba byla získána bezplatně, znamená její vydržení i neodůvodněné obohacení držitele na úkor vlastníka. V této souvislosti může být namítnuto, že při vydržení dochází k obdobné situaci jako při promlčení, které občanský zákoník připouští. Domnívám se, že mezi promlčením a vydržením je z hlediska výše uvedených zásad podstatný rozdíl v tom, že promlčení neznamená zánik práva a tudíž nevyklučuje plnění, a že se týká pouze nároků na plnění peněz či jiných věcí určených druhově, kde platí zásada, že jejich držitel je i jejich vlastníkem, ne však nároku na vydání věci určených individuálně.

Další zásadou úpravy vlastnických vztahů, vyjádřenou v ústavě i občanském zákoníku, je *zásada preference osobního vlastnictví* jakožto jediného vlastnictví občanů socialistického typu a tudíž typu perspektivního, *před soukromým vlastnictvím* jakožto institutem, který ztratil svůj ekonomický význam a postupně z naší společnosti mizí.

Vzhledem k této zásadě třeba mít na zřeteli, že vydržení by se týkalo především věcí nemovitých (pozemků a staveb), které vzhledem ke své povaze mohou být v řadě případů výlučně jen ve vlastnictví soukromém (viz pozemky a stavby nesplňující charakter rodinného domku, rekreační chaty nebo garáže).

⁴⁷⁾ Viz Zprávu Občanskoprávního kolegia NS ČSSR o účinnosti právní úpravy občanského zákoníku, o obsahu a ochraně vlastnictví k nemovitostem, o omezení výkonu vlastnického práva ve prospěch vlastníků sousedících nemovitostí a se zřetelem na práva sousedská, CP jif 47/72. Viz k tomu též P. Blaho: Niektoré teórie o držbe a ich kritéria. Právny obzor č. 8/1972.

Při úvahách o právním řešení stavu faktické držby pozemků prostřednictvím institutu vydržení se nabízí jako jedno z možných řešení *přeměnit jej nikoli ve vlastnické právo držitele, ale právo osobního užívání*. Toto řešení nepovažuji za přijatelné z několika důvodů. Především by *neza- hrnovalo zdaleka všechny případy faktické držby nemovitosti*. Bylo by použitelné jen ohledně pozemků, a to ještě jen v těch případech, kde by byly splněny zákonné předpoklady pro přidělení pozemku do osobního užívání. Nebylo by tedy možno řešit tímto způsobem vztahy k zemědělské půdě, jakož ani k těm pozemkům, na nichž stojí jiná obytná budova než rodinný domek.

Z uvedeného tedy plyne závěr, že zavedení vydržení by u nemovitostí mělo na jedné straně nutně za následek v řadě případů *vznik soukromého vlastnictví*. Na druhé straně řešení situace pomocí práva osobního užívání by nemělo obecnou povahu a tudíž by nejen nepřispělo k posílení právní jistoty, ale celou situaci by ještě více zkomplikovalo.

Za druhé je třeba se při přijetí řešení pomocí nabytí práva osobního užívání k pozemku vypořádat s vlastnickým právem k takovému pozemku. Řešení předpokládá nepochybně vlastnické právo státu. Avšak z jakého důvodu by stát k pozemku v držbě občana nabyt vlastnické právo, když sám pozemek nedržel a tudíž jej ani nemohl vydržet. Musel by se zde tedy konstruovat speciální nabývací důvod. Tím se dostáváme k problému obecné povahy. Jestliže by totiž stát mohl nabýt vlastnické právo k pozemku proto, že jej jiný fakticky držel po stanovenou dobu, nebo proto, že k němu nemůže prokázat vlastnické právo, *proč by stát nemohl tímto způsobem nabýt vlastnické právo i k ostatním věcem, nacházejícím se za stejných podmínek pouze ve faktické držbě, s tím, že by tuto věc pak buď převedl do osobního vlastnictví, či přenechal do osobního užívání držitele*.

Při úvahách o společenské a právní opodstatněnosti zavedení institutu vydržení třeba vzít v úvahu i *jedno ze základních koncepčních východisek občanského zákoníka*, totiž že se „upouští od preference socialistických organizací“,... „že síla socialistického společenského vlastnictví, jehož jsou socialistické organizace nositelkami, je dána vahou socialistické hospodářské soustavy a že proto není již třeba zajišťovat upevňování socialistického vlastnictví *mimoekonomickými prostředky* (proloženo autorkou). Ostatně ze zásadního souladu zájmů jednotlivce a společnosti vyplývá i to, že *socialistické organizace nemají být ve svých právech zvýhodňovány* (proloženo autorkou)...“ „...Rovnost subjektů občanskoprávních vztahů odpovídá proto podstatě těchto vztahů nejlépe.“⁴⁸⁾

Naproti tomu zavedení institutu vydržení, s nímž je spojeno nabytí vlastnického práva držitele a zánik vlastnického práva původního vlastníka, by nepochybně předpokládalo speciální řešení v případech, kdy věc, nacházející se ve faktické držbě, je v socialistickém společenském vlastnictví, obdobně jako je tomu i v jiných socialistických občanských zákonících, které připouštějí vydržení. Toto řešení by bylo nutné zejména

⁴⁸⁾ Viz důvodová zpráva, str. 95.

vzhledem ke zvýšené ústavní ochraně tohoto vlastnictví, chránící jej nejen před poškozováním, ale ukládající každému pečovat o jeho rozvíjení a upevňování (čl. 35 ústavy, čl. II OZ).

Vzhledem k uvedenému považují znovuzavedení institutu vydržení za podstatný zásah do samotné koncepce občanského zákoníka a za řešení, které je v rozporu se základními zásadami úpravy vlastnických vztahů v našem právním řádu.

Domnívám se, že právní status věcí, které jsou v držbě nevlastníka, resp. u nichž není známo, kdo je jejich vlastníkem, by měl být řešen obdobně jako právní status ostatních tzv. věcí bez pána, tj. nalezených, jejichž vlastník není znám, jakož i opuštěných a skrytých, jejichž vlastník není znám. Jinými slovy vlastníkem těchto věcí by se stal ex lege stát s tím, že jejich faktický držitel (uživatel), který by je držel bonae fidei po stanovenou dobu, by měl přednostní právo na přidělení této věci do osobního užívání či na její odprodej do jeho osobního vlastnictví. Vzájemné nároky, pokud jde o užitky, přírůstky a náklady na drženou věc vynaložené, by se vypořádaly podle zásad stanovených v § 458 OZ.

Závěrem lze úvahy o držbě v našem občanském zákoníku shrnout do těchto závěrů:

a) koncepce občanského zákoníka neupravovat obecný abstraktní institut držby a detence, ale řešit tuto problematiku prostřednictvím konkrétních právních institutů, s nimiž je spojeno právo držet určitou věc, se osvědčila;

b) neexistence držby jakožto samostatného právního institutu však nebrání tomu, aby za stanovených podmínek právo poskytovalo dočasnou ochranu každému pokojnému stavu držby, bez ohledu na stav právní, do doby, než bude zjištěn skutečný stav právní v pravidelném řízení před příslušným státním orgánem. Nezbytnost dočasné ochrany každého pokojného stavu držby před svémocnými zásahy kohokoli vyplývá z § 4 a § 6 obč. zák., avšak k tomu, aby mohla být poskytována, je třeba v tomto směru novelizovat znění § 5 a § 6;

c) odstranění právní nejistoty vzniklé v důsledku dlouhodobých faktických vztahů či tzv. vztahů nedoložených prostřednictvím vydržení není přijatelné vzhledem k zásadám, ovládajícím úpravu vlastnických vztahů v naší společnosti.

Daleko vhodnějším řešením těchto situací by byl přechod věcí, ohledně nichž je vlastnictví sporné či jejichž vlastník není znám, do vlastnictví státu (obdobně jako u věcí opuštěných, skrytých a nalezených, jejichž vlastník není znám). Oprávněný držitel by byl chráněn přednostním právem na koupi takové věci či na její přidělení do osobního užívání.

Владение в социалистическом гражданском законодательстве

РЕЗЮМЕ

В исследовании рассматривается проблематика владения с точки зрения регулирования, защиты и возможностей его перехода в собственность по давности владения в тех европейских социалистических странах, где уже осуществилась кодификация послереволюционного социалистического гражданского законодательства, т. е. в советском, польском, венгерском правовом порядке и в правовом порядке ГДР. Что же касается правового порядка ЧССР, то последнему посвящен самостоятельный раздел.

Исследование преследует двойную цель:

- дать представление о порядке разрешения так называемых неупорядоченных отношений, касающихся вещей (особенно движимых), сложившихся в силу длительного фактического владения, а также представление о ситуации, когда владелец не в состоянии достоверным способом доказать правовое основание владения вещью;
- основываясь на результатах анализа чехословацкой правовой регламентации сделать в этом отношении выводы *de lege lata* и *de lege ferenda*.

Из анализа польской, венгерской, советской правовой регламентации и регламентации ГДР проистекают следующие выводы:

1. С одной стороны, владение урегулировано и пользуется защитой как самостоятельный институт (гражданские кодексы ПНР и ВНР), а с другой — в рамках регламентации права собственности оно урегулировано и пользуется защитой как одно из прав собственника либо как право того, на кого было собственником перенесено (Гражданское законодательство СССР, ГК ГДР);

2. В польском и венгерском гражданских кодексах владение считается в качестве определенного квалифицированного состояния, отражающего такое распоряжение вещью, когда владелец обращается с вещью как со своей, причем от такого владения отличается состояние, когда во владении кого-либо находится вещь чужая, принадлежащая иному лицу, т. е. он обращается с нею как с чужой. И, напротив, советское гражданское законодательство и гражданский кодекс ГДР, считающие владение субъективным правом, относят такие случаи к так называемому правомерному владению, производному от права собственности;

3. В сопоставляемых гражданских кодексах проводится различие между владением, опирающимся на правовое основание (законное, титулярное) и владение без правового основания, которое в зависимости от правового положения неправомерного владельца по отношению к правомерному владельцу разграничивается по следующим критериям: *bonae a malae fidei*, владение с недостатками и без недостатков, возмездное или безвозмездное вступление во владение;

4. Польский и венгерский гражданские кодексы охраняют владение и как только чисто фактическое состояние владения вещью по общему правилу от каких-либо самоуправных вмешательств. Тем не менее и здесь имеются известные различия в урегулировании разбирательства по защите владения. В польском законодательстве такая защита предоставляется судами, причем суд в споре о фактах нарушения владения не может устанавливать фактическое правовое положение. И, напротив, венгерским законодательством, защита владению предоставляется как в административном производстве, осуществляемом местными органами государственной власти, так и в судебном порядке. В то время как в административном производстве предоставляется защита каждому мирному положению, поскольку не является очевидным, что владелец не имеет правового основания на владение либо обязан терпеть вмешательство, в судебном разбирательстве отправной точкой служит фактическое правовое положение. Суд решением местного органа государственной власти не связан.

В советском законодательстве, ни в законодательстве ГДР самостоятельная посессионная защита не предусмотрена. Защита владения как субъективного права осуществляется путем предъявления таких же исков, как и в отношении собственности.

Однако по отношению к собственнику правомерный владелец пользуется защитой лишь путем предъявления облигационного иска о нарушении договора. Правовая защита фактически предоставляется в известной степени и неправомерному владельцу, в частности тем, что в предусмотренных законом случаях собственник не вправе домогаться выдачи им вещи.

5. Все сопоставляемые регламентации отправляются от возможности наличия параллельного владения, осуществляемого собственником и тем, кому он передал право владеть вещью, в силу чего собственник вещи всегда вправе домогаться защиты владения наряду с непосредственным владельцем, а правомерный владелец не вправе по отношению к собственнику воспользоваться с целью защиты своего владения средствами по защите собственности.

6. Польский и венгерский гражданские кодексы, а также гражданский кодекс ГДР при наличии прямо указанных условий допускают перемену чисто фактического состояния владения в правовое состояние через посредство приобретательной давности.

Наиболее подробное урегулирование приобретательной давности содержит польский гражданский кодекс, которым даже у недвижимых вещей допускается возможность наступления приобретательной давности, а в отношении владения — *malae fide*. Кроме того, в отношении сельскохозяйственных недвижимостей специальным законом урегулировано изменение фактического состояния в правовое состояние. Между тем гражданский кодекс ГДР предусматривает приобретательную давность только в отношении движимых вещей при условии наличия добросовестности владельца. Наряду с этим предусматривается им также специфический случай изменения фактического владения земельным участком, находящимся в собственности, на основании судебного решения об исключении неизвестного собственника.

Ни один из указанных гражданских кодексов не предусматривает приобретательной давности в отношении вещи, находящейся в социалистической собственности (в польском законодательстве только в государственной собственности).

Хотя приобретательная давность в советском законодательстве места не имеет, все же предусмотрена им по общему правилу трехлетняя исковая давность виндикационных исков. Мнения относительно разрешения этого вопроса в правовой теории расходятся.

В чехословацком гражданском кодексе общий институт владения не закреплен. Отдельные случаи, когда третье лицо вправе владеть вещью для себя либо для иного лица, не являясь собственником данной вещи, регулируются им посредством тех или иных институтов. В двух случаях предоставляется им защита и тому, кто не имеет правового основания на владение, т. е. самому фактическому владельцу. Имеются в виду случаи, предусмотренные §§ 228 и § 486 ГК. Вне правовой регламентации остаются остальные случаи пользования вещью без правового на то основания, а также случаи, когда владелец вещи не в состоянии подкрепить свое право соответствующими правовыми средствами.

Основываясь на анализе действующего законодательства автор приходит к следующим выводам:

1. Концепция гражданского кодекса, согласно которой нет необходимости в урегулировании общего абстрактного института владения, а данную проблематику следует решать с помощью правовых институтов, с которыми связано право владеть определенной вещью — оправдала себя.

2. Факт отсутствия владения в качестве самостоятельного правового института не препятствует тому, чтобы в соответствии с предусмотренными условиями право предоставляло бы временную защиту всякому мирному состоянию владения, невзирая на правовое состояние, причем до того времени, пока не будет установлено действительное правовое положение путем надлежащего разбирательства в соответствующем государственном органе. Необходимость в обеспечении временной защиты всякого мирного состояния владения от самоуправного вмешательства, проистекает из правил §§ 4 и 6 ГК. Однако с целью обеспечения возможности предоставления такой защиты необходимо пересмотреть в этом отношении редакцию §§ 5 и 6 ГК.

3. Устранение сомнений относительно юридической гарантии правильного приме-

нения права, возникших в силу долговременных фактических отношений или так. назыв. неподкреплённых приобретательной давностью отношений, является неприемлемым с учетом принципов, которыми руководствуется регулирование отношений собственности в нашем обществе.

Более подходящим решением данного вопроса следует считать переход вещей, собственность по отношению к которым является спорной или собственник которых неизвестен, в собственность государства (подобно тому как это имеет место у оставленных, скрытых и найденных вещей, хозяин которых остался неизвестным). Правомерный владелец пользовался бы преимущественным правом на куплю такой вещи либо на ее предоставление в личное пользование.

VERA ČIZKOVSKÁ

Der Besitz im sozialistischen bürgerlichen Recht

RÉSUMÉE

Die Studie befasst sich mit der Problematik des Besitzes, seiner Regelung, seines Schutzes sowie der Möglichkeit seiner Umwandlung in das Eigentum mittels der Ersitzung in jenen europäischen sozialistischen Ländern, wo die Kodifizierung des nachrevolutionären sozialistischen bürgerlichen Rechts bereits durchgeführt wurde, d. i. in der sowjetischen, polnischen, ungarischen Rechtsordnung und jener der DDR. Der tschechoslowakischen Rechtsordnung wird dann ein selbständiger Teil gewidmet.

Die Studie verfolgt zweierlei Ziele:

- einen Überblick darüber zu geben, auf welche Weise die rechtliche Lösung durchgeführt wird bezüglich der sogen. unregelmäßig (besonders unbewegliche Sachen) betreffenden Beziehungen, die durch den lang andauernden Besitz einer Sache entstanden sind, wie auch bezüglich der Situation, wenn der Besitzer nicht imstande ist, in genügender Weise den Rechtstitel zum Besitz der Sache nachzuweisen;
- aufgrund der Analyse der tschechoslowakischen rechtlichen Regelung in dieser Richtung Schlussfolgerungen de lege lata und de lege ferenda zu ziehen.

Aus der Untersuchung der polnischen, ungarischen, sowjetischen rechtlichen Regelung und jener der DDR ergeben sich folgende Schlussfolgerungen:

1. Einerseits wird der Besitz als *selbständiges Institut* geregelt und geschützt (bürgerliche Gesetzbücher der PVR und der UVR), andererseits wird er im Rahmen der *Regelung des Eigentumsrechts* geregelt und geschützt als eine der Berechtigungen des Eigentümers, bzw. als Berechtigung dessen, dem sie der Eigentümer übertragen hat (Zivilgesetzgebung der UdSSR, bürgerliches Gesetzbuch der DDR).

2. Im polnischen und im ungarischen bürgerlichen Gesetzbuch wird der Besitz als bestimmter qualifizierter Zustand bei der Beherrschung der Sache betrachtet, wobei der Besitzer sich zur Sache wie zu seiner eigenen verhält, und davon der Zustand unterschieden wird, bei dem jemand eine Sache für einen anderen in Besitz hat, d. h. sich zu ihr wie zu einer fremden Sache verhält. Demgegenüber unterordnen die sowjetische Zivilgesetzgebung und das bürgerliche Gesetzbuch der DDR, die den Besitz als subjektives Recht auffassen, diese Fälle dem sogen. berechtigten Besitz, der vom Eigentumsrecht abgeleitet wird.

3. In den verglichenen Gesetzbüchern wird der sich auf einen Rechtstitel stützende (gesetzliche, Titularbesitz) Besitz unterschieden vom Besitz ohne Rechtstitel, die je nach der Rechtsstellung des unberechtigten Besitzers gegenüber dem berechtigten als Besitz bonae und malae fidei, fehlerhafter und fehlerloser, bzw. gegen Entgelt und unentgeltlich erworbener unterschieden werden.

4. Das polnische und das ungarische bürgerliche Gesetzbuch schützen den Besitz auch als blossen faktischen Zustand der Beherrschung der Sache gegen jeglichen

eigenmächtigen Eingriff. Nichtsdestoweniger existieren auch hier gewisse Unterschiede bei der Regelung des Verfahrens zum Schutz des Besitzes. Im polnischen Recht gewähren diesen Schutz die Gerichte, wobei das Gericht im Streit wegen Besitzstörung den wirklichen Rechtsstand nicht feststellen kann. Demgegenüber wird im ungarischen Recht der Schutz des Besitzes einerseits im administrativen Verfahren vor den örtlichen Organen der Staatsmacht, andererseits im Gerichtsverfahren gewährt. Während im administrativen Verfahren in jedem Falle der letzte ungestörte Stand geschützt wird, soweit es nicht offensichtlich ist, dass der Besitzer keinen Rechtstitel zum Besitz hat oder dass er verpflichtet ist, den Eingriff zu dulden, geht man im Gerichtsverfahren vom tatsächlichen rechtlichen Stand aus. Das Gericht ist nicht an die Entscheidung des örtlichen Organes der Staatsmacht gebunden.

Weder das sowjetische Recht noch das Recht der DDR kennen einen selbständigen possessorischen Schutz. Der Besitz wird als subjektives Recht mit den gleichen Klagen wie das Eigentum geschützt. Ein gewisser Rechtsschutz wird faktisch auch dem widerrechtlichen Besitzer besonders dadurch gewährt, dass in den durch das Gesetz festgelegten Fällen der Eigentümer von ihm nicht die Herausgabe der Sache verlangen kann.

5. Alle verglichenen Regelungen gehen von der Möglichkeit des parallelen Besitzes des Eigentümers und desjenigen aus, an den der Eigentümer die Berechtigung, die Sache zu besitzen, übertragen hat, was sich darin äussert, dass der Eigentümer der Sache jederzeit neben dem unmittelbaren Besitzer berechtigt ist, den Besitzschutz zu verlangen, sowie darin, dass der berechtigte Besitzer gegenüber dem Eigentümer zum Schutz seines Besitzes nicht die Mittel des Eigentumsschutzes zur Anwendung bringen kann.

6. Das polnische und das ungarische bürgerliche Gesetzbuch sowie auch das bürgerliche Gesetzbuch der DDR lassen unter ausdrücklich festgelegten Bedingungen die Umwandlung des blossen faktischen Besitzstandes in einen rechtlichen mittels der *Ersitzung* zu.

Die detaillierteste Regelung der Ersitzung enthält das polnische bürgerliche Gesetzbuch, das sogar bezüglich unbeweglicher Sachen die Ersitzung auch beim Besitz *mala fide* zulässt. Ausserdem wird durch ein Spezialgesetz die Umwandlung des faktischen Standes zum Rechtsstand bei landwirtschaftlichen Liegenschaften geregelt. Demgegenüber lässt das bürgerliche Gesetzbuch der DDR die Ersitzung nur bei beweglichen Sachen zu, unter der Voraussetzung des guten Glaubens des Besitzers. Daneben kennt es auch den spezifischen Fall der Umwandlung des faktischen Besitzes in Eigentum durch die Entscheidung des Gerichtes über den Ausschluss des unbekannten Eigentümers.

Keines der angeführten bürgerlichen Gesetzbücher lässt die Ersitzung betreffend Sachen im sozialistischen (im polnischen Recht nur im staatlichen) Eigentum zu.

Die sowjetische Zivilgesetzgebung kennt zwar nicht die Ersitzung, setzt jedoch die Verjährbarkeit der Eigentumsklage grundsätzlich in der dreijährigen Verjährungsfrist fest. Bezüglich der Lösung dieser Situation gibt es in der Rechtstheorie verschiedene Ansichten.

Das tschechoslowakische bürgerliche Gesetzbuch kennt das allgemeine Institut des Besitzes nicht. Einzelne Fälle, wo eine dritte Person berechtigt ist, die Sache für sich zu besitzen, oder für jemanden anderen, der nicht ihr Eigentümer ist, werden mittels der einzelnen Institute geregelt. In zwei Fällen wird auch der Besitz desjenigen, der dazu keinen Rechtstitel hat, d. i. des blossen faktischen Besitzers, geschützt. Es handelt sich um die Fälle laut §§ 228 und 486 BG. Ausserhalb der rechtlichen Regelung bleiben dann die übrigen Fälle, wenn jemand eine Sache ohne Rechtstitel benützt, sowie die Fälle, wenn der Besitzer der Sache sein Recht nicht mit den entsprechenden rechtlichen Mitteln belegen kann.

Aufgrund der Analyse des geltenden Rechts gelangt die Autorin zu nachstehenden Schlussfolgerungen:

1. Die Konzeption des bürgerlichen Gesetzbuches, wonach das abstrakte Institut des Besitzes und der Detention nicht geregelt, diese Problematik jedoch mittels

der konkreten Rechtsinstitute, mit denen das Recht, eine bestimmte Sache zu besitzen verbunden ist, erledigt wird, hat sich bewährt.

2. Die Nichtexistenz des Besitzes als selbständigen Rechtsinstitutes ist kein Hindernis dafür, dass unter festgelegten Bedingungen jedem ungestörten Besitzstand, ohne Rücksicht auf den Rechtsstand, zeitweilig Schutz gewährt wird, bis zu dem Augenblick, da der wirkliche Rechtsstand im ordentlichen Verfahren vor dem zuständigen Staatsorgan festgestellt wird. Die Unentbehrlichkeit des vorläufigen Schutzes jedes ungestörten Besitzstandes gegen eigenmächtige Eingriffe von wem immer ergibt sich aus den Bestimmungen der §§ 4 und 6 des bürgerl. Ges. Damit dieser Schutz gewährt werden kann, ist es aber notwendig, in dieser Richtung den Wortlaut der §§ 5 und 6 BG zu novellieren.

3. Die Beseitigung der Rechtsunsicherheit, die infolge lang andauernder faktischer Beziehungen oder der sog. nicht mittels Ersitzung belegten Beziehungen entstand, ist unannehmbar mit Rücksicht auf die Grundsätze, die die Regelung der Eigentumsbeziehungen in unserer Gesellschaft beherrschen.

Eine weit geeignetere Lösung dieser Situationen wäre der Übergang von Sachen, bezüglich deren das Eigentum strittig ist oder deren Eigentümer unbekannt ist, in das Eigentum des Staates (analog wie bei verlassenen, verborgenen und gefundenen Sachen, deren Eigentümer nicht bekannt ist). Der rechtliche Besitzer wäre geschützt durch das Vorzugsrecht zum Ankauf einer solchen Sache oder zu ihrer Zuteilung zum persönlichen Gebrauch.

Jeho ďalší dedičie či nikoliv. V právnych rádch různých zemí a v různých historických obdobích je možno na túto otázku náležet oba možné základní typy odpovědi.

Je-li otázka zodpovídána kladně, tj. právo připouští, aby druhý dědic vykonal právo k odmítnutí, resp. přijetí dědictví za dědice předemřelého a dědil tak přímo po původním zůstaviteli, jedná se o tzv. transmissi dědickeho práva. Předemřelý dědic původního zůstavitele je pak nazýván transmitentem, kdežto jeho (druhý) dědic transmitémem.

Toto zavedené terminologie se přidržím pro zjednodušení v dalších úvahách i tehdy, bude-li se jednat o případ, kdy daná otázka je zodpovídána záporně a transmise je tudíž vyloučena. V tomto záporném pojetí transmitér dědictví po zůstaviteli nemůže odděleně odmítnout, dědi po transmitentovi a dědictví pak sestává jednak z vlastního majetku transmitentova a jednak z dědictví po zůstaviteli, kteréžto dva majetkové soubory splynou.

Československý občanský zákoník z roku 1964 otázku dědicke transmise výslovně neupravuje. V právní teorii se objevily protichůdné názory na její řešení, v praxi převládá stanovisko kladné, podle kterého se přiznává transmitér právo dědictví po zůstaviteli odmítnout za transmitenta.

Domnívám se, že přijetí každého z obou stanovisek má významné důsledky pro řešení otázek souvisejících, a to jak v oboru dědickeho práva, tak i v jiných odvětvích práva, ba dokonce v oblasti teorie práva. Má tedy řešení otázky dědicke transmise, která, jak se všeobecně uznává, patří k „obtěžné a snad neobtěžnější materi dědickeho práva“ (Č. Svoboda: op. cit., str. 41), význam především teoretický a nelze ji posuzovat jen z hlediska bezprostředních potřeb praxe, např. vzhledem k frekvenci transmitovaných případů při činnosti státního notářství. Ostatně vzhledem k širším souvislostem a teoretickým důsledkům patří otázka dědicke transmise mezi klasické problémy a nebyla do důsledku vyjasněna ani v diskusi, která v odborné literatuře začala již v minulém století.